

9 - 10

<i>Šiftar Ivan :</i>	Pogled nazaj in naprej
<i>Pajltin :</i>	K studentu
Stari znanci
<i>Miško Kranjec :</i>	Obletnica
<i>M. K. :</i>	Narodno vprašanje v Prekmurju
<i>Vratuša Anton :</i>	Slovenstvo prekmurskih pisateljev
<i>Gumilar Franjo :</i>	Plemiči v Prekmurju
<i>Šiftar Ivan :</i>	Prekmurci govore
<i>Fred Kališ :</i>	Pesem
<i>Fran Trško :</i>	Agrarna reforma in javne dejatve
<i>P. Strmšek :</i>	Cerkvica vrh gore
<i>Kontler D. Julij :</i>	Komu bi verjeli ?
<i>Fred Kališ :</i>	Indija Koromandija
<i>Fred Kališ :</i>	K. H. Máchl
Paberki
Prekmurje v slovenski literaturi leta 1938

3. L.

Mladi Prekmurec

izhaja v dvojnih številkah v Murski Soboti. — Izdaja za konzorcij Franc Cör. — Tiska Prekmurska tiskarna, za tiskarno odgovarja Hahn Izidor v Murski Soboti.

Odgovorni urednik dr. Ludvik Vadnal. — Rokopise in dopise je pošiljati na naslov: Ivan Šiftar, akademik, Petanjci, pošta Rankovci. — Rokopisi se ne vračajo.

Naročila, reklamacije in oglase sprejema: Uprava Mladega Prekmurca v Murski Soboti, Aleksandrova cesta 13.

Cene oglasov po dogovoru.

Letna naročnina (pet dvojnih števil) znaša 30 din, za dijake 20 din, za inozemstvo 50 din. — Posamezna dvojna številka 6 din — Štev. ček. računa 17.862.

P. n. naročnike in prijatelje

prosimo, naj nam po priloženih položnicah čim prej nakažejo naročnino za ves tretji letnik. — Priložite kaj za tiskovni sklad, kajti naš list se vzdržuje samo z lastnimi sredstvi! Za tiskovni sklad priloženo vsoto nam sporočite na hrbtu položnice!

Uredništvo se še nadalje priporoča za članke v zvezi z 20-letnico osvobojenja — tudi pri tistih poznavalcih prevratne dobe in prekmurskih vprašanj, ki pri listu doslej še niso sodelovali.

Zaradi obilice gradiva smo to številko dali natisniti na več straneh kakor običajno, vendar nam je gradiva še ostalo; zato prosimo sodelavce, ki so poslali zadnji, naj nam izostanek oprostijo — prišli bodo na vrsto v prvi številki 4. letnika (oktobra).

Pogled nazaj in naprej

Šjtar Ivan

Praznujemo jubileje. Včasih samo za ljudi, ki so živeli kot enodnevnic na narodu, ki životari. Nihče pa se ne spominja jubileja preprostega človeka, ki vstaja in išče svoj prostor.

Pred dvajsetimi leti so „vendsko govoreči Ogrji“ vstopili v novo državo, ki jim je bila tuja in jim je to tudi ostala še dolgo. Ne bom iskal krivcev, ki so pošiljali za kazen nehlapce vladajočih strank semkaj — v „Sibirijo“.

Toda Prekmurja se prebujajo! Nič več hlapčevanja, saj smo dolgo upogibali hrbte, dolgo tisočletje. Najhuje je bilo v dobi nasilnega raznarodovanja, ko so Madžari hoteli ustvariti enojezično državo in so plačevali honorarje potujčevalcem. Potujčili so šole, cerkve; v uradih je sedel pomadžarjen Slovak, ki je z „būdös parasztom“ (smrdljivim kmetom) govoril le po tolmaču — saj Slovencev v zadnji madžarski statistiki ni več. Vsteli so jih med „druge“ s cigani vred.

Kadar so odhajali Prekmurci v Slavonijo — tako so imenovali vsakršno zaposlitev zunaj domače pokrajine — se je smejal gospod milostljivi grof, gospodar najboljšega polja. Danes starih grofov ni več. Prekmurci pa še vedno odhajajo, še številnejši kakor prej. Vzrokov je več: zavožena agrarna reforma, številni otroci in nestanovitnost cen, ki so spremenile kmetije v pasivne in agrarce v sezonske delavce. Nekateri odhajajo tudi po nepotrebem; kljub temu so vsi ti, ki zro v tujino kakor za soncem, naša skrb in bolešt.

Ne bom govoril o potujčevanju pred vojno. To je opisal Kokolj v lanskem letniku. O izseljevanju pa lahko rečem samo to, da je preveč lačnih in premalo kruha. Zakaj? Ko pa ne rodijo ilovnati gorički griči, na ravnini pa žanje suša in Mura.

Če se vzpneš na grič, se ti zdi, da je samo pedenj od madžarske meje do nemške. In obe sosedni krmita naše ljudi z medom, pomešanim s kvasom nezadovoljstva, ki doma v bedi in krivicah kipi. Doma se preziramo, zato smo slabi in delo za naše lastne skupne pravice je šepavo. Nad tujcem med seboj rohnimo, ker nam zapravlja

mladino, sami pa malo, premalo naredimo zanjo. Od zore do trde noči delajo naši delavci za šestnajst in še manj dinarjev. Zato ni čudno, če zgublajo vero v moč države.

Priporiti ljudem osnovne pravice, kakor je govoril nekdanji Mazzini Italijanom, velja tudi za nas prekmurske Slovence: „Materijalno izboljšanje je bistveno in mi se bomo borili, da ga dosežemo, ali ne zato, ker je za ljudi koristno, da so dobro rejeni in dobro nahranjeni, temveč zato, da ne morete doseči zavest svojega dostojanstva in svojega naravnega razvoja, dokler se boste nahajali kakor dandanes v neprestani borbi za bedo“.

Tak je naš pogled naprej, pogled tistih, ki hočemo živeti v močni in svobodni državi, ustvarjeni na nedotakljivosti svobodnega naroda.

K studencu

Pajlin

K studenca viru se popotnik skloni,
da se odžeja in za hip spočine.
Spet želja dalje sili ga v daljine,
dokler tema oči mu ne zasloni.

Tako preganjajo strašni demoni
pozabljenega sina domovine.
Ko več ne čuti njenih rok topline,
ne ve, kam trudno glavo naj nasloni.

Postala ti si Efiatlj ljubezni zveste.
Popotnik večer sem prispel v dežele,
kjer sreče ni, le njene cvetke vele.

Zdaj dalje žene me srce nemirno.
Čemu za zarjo jokal bi večerno ?
Bolj temna noč je, svetlejšje so zvezde !

Stari znanci

Pajlin

Ko na poljane legajo mrakovi,
trudni, blede zamegljeni,
ko zasanjajo logovi,
zopet stari znanci so pri meni :
bolečina, nepokoj in mesečina.
Z njimi v pozno noč popivam.
Lendavskega vina
vsem po vrsti nam nalivam.
Ko ob jutru poslovi se mesečina,
v srcu mi ostane nepokoj in bolečina,
a v kozarcih nič več ni vina.

Obletnica

Miško Kranjec

Ko je stari Benda čutil, da ima dovolj let, da je že dovolj utrujen in da je njegov čas nekako že minil, se je umaknil v samoto na svojo posest, kjer je hotel z ženo v miru živeti. Imel je nekaj služinčadi, ki ga je pospremila v to samoto, da bi mu obdelovala njive in stregla, dočim bi se sam sprehajal po vrtu in se radoval življenja. Pa je bil stari Benda nekoliko skop in samoljuben človek in je sovražil vse stvari, ki bi ga stale kak dinar, kakor je tudi sovražil vse, kar mu je hotelo utrgati ščepec tiste slave in časti, ki si jo je bil pridobil v mlajših letih, ali je vsaj mislil, da si jo je bil pridobil. Ena takih stvari, ki jih Benda ni mogel trpeti, so bile obletnice, ki jih je slavil po potrebi. Res je sicer sovražil proslave, toda nekako dobro se mu je vendar zdelo, če so mu tu pa tam malo pokadili. A

zgodaj je že dojel, da vse te proslave, najsi se vrtijo okoli njegovega imena, ne pomenijo zgolj proslavo njega samega, temveč skoraj bolj onih, ki uprizarjajo take proslave. Najsi govorniki ganejo ljudi do solz, bodo ljudje vendarle rekli: Ta in ta je zelo lepo in pametno govoril, pameten in dober človek mora biti. Tako so ukanili Bendo ob njegovi šestdesetletnici. Cela vrsta ljudi, ki je proslavljala njega in mu klicala še na mnoga leta, je konec koncev proslavila le samega sebe, in množica je občudovala nje, ne pa starega Bendo, o katerem so se samo pomilovalno čudili: Kaj še ni umrl? Zato je ob svoji šestinšestdesetletnici sporočil vsem prijateljem, da se zaradi bolehnosti proslava ne bo vršila, naj mu proste; že vnaprej se jim zahvaljuje za vse čestitke. Toda ljudje so očitvidno doumeli, da s takimi proslavami povzdignejo samega sebe, ne pa starega Bendo, zato so uprizorili na svojo roko proslavo in jo tudi izvedli. Poslali so mu sicer povabilo, da bi se udeležil proslave sebi v čast, toda ker je že prej izjavil, da je bolan in se ne čuti dovolj hrabrega, da bi nastopil svojemu zdravju škodljivo in naporno pot, je moral ostati doma in je ženi tožil svoje gorje in pa to, kako so ga prevarili. Res je bilo, da so mu še isti dan poslali brzojavko, dolgo pet in dvajset besed, kjer so mu čestitali in želeli še mnogo let, res je prišla deputacija kmečkih ljudi, katere vodja mu je v nerodnosti naštel preogromne, naravnost zgodovinske obletnice, — omenil je sto, sto pet deset in še večjo letnico, — katero naj blagovoli učakati, — res je bilo vse to, toda prav tako je bilo res, da so se na tej proslavi bolj kakor kdaj koli prej proslavili samo drugi. In res je bilo, da je prišlo mnogo ljudi poslušat poslušat govornike in so se začudeno spet spraševali: Kaj gospod Benda še vedno živi?

Tudi s takimi proslavami gospod Benda ni mogel biti zadovoljen. Kajti izkazalo se je, da falotje najdejo še vedno kako možnost, da si pridobe občinstvo in sebe povzdignejo. Moral je iztuhtati nekaj takega, da barabam enkrat za vselej zapre usta. Pet let je imel priliko, da je tuhtal. In res je domislil stvar, ki bo naravnost, vsaj kakor je mislil, vrgla iz tira vso to ogromno množico častihlepnežev.

Ko je torej gospod Benda izpolnil devet in šest deset let svojega življenja, je sklical vso služinčad in vse svoje podanike, in jim razodel, da praznuje — sedemdesetletnico. Z ženo sta se praznično oblekla in si zataknila poljske pridelke v gumbnico, takisto so morali storiti vsi, ki so bili povabljeni na to proslavo. Služinčad, podaniki in zvesti ljudje, poklicani tako nenadoma na proslavo, so bili začetkom

zaprepaščeni in so samo buljili oči v gospoda Bendo ter naposled vzkliknili trikratni živio. Gospod Benda pa je imel lep in dolg nagovor, tako dolg in tako lep, da ni nikomur prišlo več na misel, še kaj povedati. In tako je bil tokrat središče vse proslave res gospod Benda in nihče drugi. Opravičil se je pred onimi, ki bi si morda pomišljali glede te proslave, češ, saj še nima sedemdeset let. Opravičil se je tako spretno in s tolikimi razlogi, da je sleherni spoznal: Res je tako, potrebno je, da gospod Benda zdaj praznuje sedemdesetletnico svojega rojstva, na ta veseli devet in šest deseti rojstni dan in se je zgodila le usodna pomota, da se ni gospod Benda rodil leto dni prej.

Po končani proslavi si je gospod Benda pomel roke in rekel zadovoljno proti ženici:

„Pa sam jih falote!“

Naslednji dan je sporočil „falotom“, da je iz teh in teh razlogov leto dni prej proslavil sedemdesetletnico in naj mu oprostite, da se je zgodilo vse tiho in pač leto dni prej.

„Falotje“ so bili res zaprepaščeni, kakor je pričakoval gospod Benda. Kajti res je bilo v življenju in zgodovini tako, da so se obletnice praznovale ob pravem času, ali pa izjemno malo kasneje, nikdar pa ne prej.

Toda slava je slava; obletnica gor ali dol; „falotje“ so se sestali, preresetali vso zadevo in predlagali jako izdaten in res posrečen predlog:

Ne glede na to, da je naš preljubi in spoštovani gospod Benda, zaslužni narodnjak etc., že proslavil svojo obletnico, ne glede na vse to, bo družba njemu zvestih in udanih prijateljev k letu praznovala njegovo pravo obletnico. Zakaj prevelike so zasluge slavnega gospoda Bende za naš premili narod etc., da bi bile široke plasti našega vrlega naroda etc., prikrajšane na taki proslavi, da se jim ne bi pokazale vse velike zasluge gospoda Bende, ki se je v svoji skromnosti hotel izogniti proslavljanju.

Zdaj pa je bil zaprepaščen gospod Benda. Kaj takega res ni pričakoval. Užaljen se je s svojo ženo zaprl v hišo in se kujal. Z brezupom v očeh je zasledoval vse velike, ogromne priprave za svojo obletnico, ki jo je on že praznoval in pri kateri je ogoljufal ljudi. Zdaj so ljudje ogoljufali njega. Saj tokrat ne bo mogel prisostvovati tej proslavi, ker se ne spodobi, da bi bil dve leti na svoji sedemdesetletnici.

Kljub protestom in negodovanju so falotje to proslavo z vso svečanostjo izvedli; bilo je več ko dovolj slavnostnih govorov, ljudje so si brisali potna čela in kakor vedno klicali „Živio, gospod Benda!“ in se na tihem spraševali: Kaj še vedno živi? Potem so poslali gospodu Bendi veliko brzozjavko petdesetih besed in obžalovali, da se ni udeležil tako impozantne proslave, da bi videl, kako ga narod časti.

Gospod Benda pa je žalosten sedel pri oknu poleg svoje ženice, si obrisal dve solzi in dognal veliko in grenko resnico:

„Saj jim ni do mene. Falotje bodo še sto let kasneje, ko me že zdavnaj več ne bo, prirejali proslavo moje obletnice, samo da bi proslavili same sebe, klicali mi bodo živio in mi poslali brzozjavko, kjer bodo obžalovali, da me ni poleg, ter mi želeli, da bi skoraj okreval, čeprav bom že mrtev. Tak je pač naš mili narod, to je njegovo bistvo.“

Gospod Benda je tokrat govoril res iz srca, iz ponižanega in užaljenega. toda govoril je odkrito in nemara je le imel prav.

Narodno vprašanje v Prekmurju

M. K.

Preteklost. Slovenci prek Mure so potomci onega slovanskega ljudstva, ki je v 9. stol. stalo v sklopu frankovske obmejne organizacije na straži proti Obrom. Tu pa ti niso ostali le obmejni stražniki v tuji službi, temveč so si s prilagoditvijo fevdalnemu redu kot naprednejši družbeni obliki in s prevzemom krščanstva utrlj pot k politični moči in k višji kulturi. To prizadevanje po politični in kulturni osamosvojitvi predstavlja preusmeritev kneza Koclja od nemškega varuštva in Ciril-Methodov napor za upravičenost slovanskega bogoslužja.

V nadaljnjem naporu za ohranitev teh težko pridobljenih vrednot je kneževina panonskih Slovencev podlegla in se zopet znašla v rokah nemških prefektov in salzburških duhovnikov. Toda ne za dolgo. Spričo novega napadalca, Madžarov, ki so prihrumeli izza Karpatskih vrhov, je nastal nov preobrat, ki pa ni bil katastrofalen le za Slovence, temveč tudi za nemško nadmoč. Rezultati te, kakor ji pravimo, staroslovenske dobe so bili: zlom nemškega vpliva v Spodnji Panoniji,

razbita teritorialna zveza med severnimi in južnimi Slovani, izginila je pa tudi velika večina slovenskega prebivalstva (M. Kos).

Ko pa se je nemškimi cesarjem posrečilo zlomiti moč Madžarov in jih potisniti nazaj v podonavsko kotlino, je ostalo ozemlje med Muro in Rabo vključeno v novi državi, ki je sedaj tudi prevzela fevdalni red in se pokristjanila. Politično, socialno in kulturno življenje razredčenih Slovencev na levem bregu Mure je bilo odslej povezano polnih tisoč let z madžarskim in ločeno od ostalih Slovencev. Po nekdanji slovenski Panoniji so začeli dobivati nemški in madžarski plemenitaši ter redovniki od Arpadovcev obširna posestva. Z zemljo pa so dobili tudi neposredno oblast nad domačim slovenskim kmečkim ljudstvom, ki je bilo socialno in politično podložno in neodločujoče. Je pa slovenski podložnik v nečem le vplival na svojega madžarskega sosedo in sicer kulturno, ko se je le-ta preobražal v novih prirodnih okoliščinah in družbenem redu iz nomada, zavojevalca, pogana v — poljedelca, tlačana in kristjana. V novi državi so bili Slovenci razkosani ne le po mejah graščinske posesti, temveč tudi upravno in cerkveno. V neločljivo skupnost jih je združevalo le izročilo, ki je imelo najvidnejši izraz v domači govorici, v običajih in v izrazih umetniškega čustvovanja.

To stanje Slovencev, ko so samo tlačani na zemlji, ne ji pa tudi gospodovali, se ni izpremenilo niti tedaj, ko se je na Mohaškem polju končala slava madžarskih kraljev. Ko se je po turški sili izpraznil ogrski prestol, se je slovenskemu podložniku samo povečalo gorje, ki so ga v boju za politično nadmoč v srednjem Podonavju povzročale tri sile: ogrska, turška in habsburška.

Prav v tem času, ko se je Slovenec udeleževal vojnih pohodov, nastane še novoversko reformacijsko gibanje, ki je dobilo med madžarskimi graščaki na našem ozemlju, kot nasprotniki habsburške dinastije, močno oporo. Umljivo je, da so njihovemu versko političnemu preobratu morali miselno slediti tudi slovenski graščinski podložniki. Ker kmetu novotarja ni prinašala nobenih socialnih olajšav, pač pa le duhovno nasilje, je ta bržčas nerad klonil, toda sili zemeljskega gospoda se ni mogel upirati. Protokoli izkazujejo, da je bilo koncem 16. stol. med Slovenci v železni županiji že devet novoverskih župnij.

Habsburžani pa so po zmagovitih protiturških bojih hoteli zatreči tudi protestantizem in s tem politično moč ogrskega plemstva. Njihovi naporji so postajali uspešni, plemstvo je v tem boju omagalo. Verska vnema graščinskih rodbin, ki se bile posestnice ozemlja ogrskih

Slovencev in nekoč nositeljice protestantizma in kalvinizma, se je po raznih vladarjevih zmagah ohladilo. Franc Nádasdy, Jurij in Peter Széchy so se vdali novim versko političnim prilikom; z njimi pa bi naj klonil tudi slovenski podložnik. Kakor prvič, tako se ta tudi drugič ni rad duhovno levil.

Ker pa ogrsko plemstvo le ni nikoli tako popolnoma klonilo kot avstrijsko, so Habsburžani še priznavali protestantom svobodo veroizpovedi na Ogrskem, a ti niso imeli več pravice do duhovnikov, šolnikov in službe božje, razen v takozvanih artikularnih mestih, od katerih pa nobeno ni bilo na slovenskem ozemlju. S tem so bile uničene slovenske evangeličanske verske „gmajne“. Nekatero slovenske protestantske družine so se zato preselile v Šurd v županijo Somogy, kjer je bilo tako artikularno mesto. Tam se je začela samoobramba protestantskih slovenskih vernikov. Ta odpor pa pomeni hkrati najmočnejši kulturni prodor v življenju ogrskih Slovencev, ki ga lahko glede na dalekosežnost primerjamo protestantskemu v osrednjem delu slovenskega naroda. Prehod v defenzivo, ko so pristaši čistega evangelija izgubili poslednje postojanke na domačih tleh, ko so hoteli s Štefana Küzmiča prevodom „Nouvega zakona“, s katekizmom in z zbirko nabožnih tekstov očitati še živo vero, je ustvaril temelj, na katerem se je nadaljevala katoliška obnova in vse poznejše pokrajinsko slovstvo Slovencev na Ogrskem. Sinovi doslej nepismenega slovenskega tlačana pišejo prve slovenske knjige za svoje versko občestvo in mu tako dajejo s tiskano domačo besedo tudi prvo pobudo, da se zave lastne narodne individualnosti.

Prav tedaj pa se začne zbirati in krepiti tudi obnovljena katoliška skupnost. Po sedemstoletni cerkveno upravni razkosanosti osnuje Marija Terezija novo škofijo s sedežem v Sombotelju. Doslej pod zagrebško škofijo spadajoči dolnji Prekmurci se priključijo novi škofiji, ki je odslej obsegala vse katoliške Slovence na Ogrskem. Čeprav je bila nova škofija po svoji upravi in večinskem številu prebivalstva madžarska, vendar ta cerkvena združitev vseh Slovencev ni ostala brez posledic. Potreba slovenske knjige v službi cerkve se je sedaj pojavila tudi pri katoličanih. Protestanti so jim ustvarili književni temelj, na katerem jim je delavni župnik Mikloš Küzmič ustvaril zakladnico duhovnega čtiva, s katero so v kratkem z lahkoto došli evangeličane. Küzmiča je pri tem delu podpiral tudi prvi škof novoustanovljene škofije. Čeprav je bil Madžar, vendar ni mogel biti gluh za potrebe slovenskih vernikov, med katerimi je še bilo toliko protestantov. S tem

pa je prvi škof že tedaj združil vse katoliške slovenske sile, ki so bile pozneje opora katoliškemu gibanju v borbah z madžarskim liberalizmom. Združitev slovenskega katoliškega življa na Ogrskem je postala tedaj za slovenstvo prek Mure nič manj pomembna kot nekoč protestantski napor, kajti slovenska knjiga je s tem osvojila tudi katoliško večino.

Po šestdesetletni živahni protestantski delavnosti je izšla tolerančna odredba Jožefa II., ki je spet dovoljevala versko svobodo. Številčno omajani, a versko goreči slovenski evangeličani so se začeli vnovič organizirati, njihove župnije Puconci, Križevci in Hodoš so se znova razmahnile.

V času Jožefa II. imamo med Slovenci na Ogrskem dve določno izoblikovani skupini: protestantsko s stoletno nabožno književno tradicijo in katoliško skupino, ki je že številčno močnejša in ji je Mikloš Kūzmič preskrbel najvažnejše knjige. Obe sta v tem času na delu, obe živahno delujeta.

V naslednjem razdobju se začenja na Madžarskem narodno prebujenje, ki so ga povzročili meščanski tokovi v Evropi. V slovenski okroglini pa tega zavestnega narodno prerodnega razpoloženja še ni, ter ga moramo pomakniti globoko v 19. in zač. 20. stoletja. Duhovščina kot vodilna plast svojega ljudstva, ki je z delom za slovensko knjigo storila velik korak v narodnem razvoju, se sedaj ni ganila, ker je bila povezana s fevdalnim redom. Če pomislimo še, da v vseh treh mestih, v Monuštru, Soboti in Lendavi, ni bilo slovenskega meščanstva, ki bi naj bilo kot tedanje madžarsko meščanstvo pod vplivom prerodnih in političnih dogodkov, da ni bilo dovolj vezi z osrednjo Slovenijo, pa še vpoštevajoč kulturno zaostalost in maloštevilčnost, potem je umljivo, da jih tudi l. 1848. zaloti narodnostno in politično nepripravljenost in skoro nedelavne, čeprav je prav to leto na Ogrskem najbolj odjeknilo radi borb za narodno in politično svobodo. Zapisniki izkazujejo, da je glavni odbor županijske narodne straže v Zalaegerszegu dvakrat razpravljal o županih občin Kapce in Hotize, ker sta simpatizirala z Jelačičem. Prav tako se je v Cigaletovi Sloveniji oglasil dopisnik iz Prekmurja, ki je dejal, da „i mi Slovenjé na Ogrskom, kakor vi sami (t. j. ostali Slovenci, op. pis.), gledamo na plemenite viteške Horvate ino si od njih narodnoga oslobodjenja ščemo“. Toda imamo tudi podatke o nekaterih dolnjih Prekmurcih, ki so padli na strani madžarske revolucije (verjetno je, da so bili pod vplivom poveljnika lendav. nar. straže J. Gyíke). Dokler pa to poglavje ne bo bolj raziskano, moremo soditi, da so bili le redki in politično nevlivni

poedinci, ki so objektivno vedeli, kje naj bi bilo mesto prekmurskim Slovencem v onem burnem času. Dejstvo je, da družbeno in kulturno zaostale slovenske množice s konservativnim vodstvom niso mogle izrabiti razmer v svoj narodni in socialni prid niti toliko, kolikor se je to drugod posrečilo.

Prav tako nepripravljene jih je zalotilo tudi l. 1867. (dualizem). Vpoštevati pa je treba pri tem vedno tri dejstva: Slovenci so bili na Ogrskem številčno — peščica, najmanjša narodna manjšina; bili so kmetje in nemaniči; madžarski raznarodovalni pritisk je bil iz dneva v dan nasilnejši.

Preden bomo nadaljevali, se ozrimo na tedanji politični položaj na Madžarskem. L. 1848. se je prebujajoče se madžarsko meščanstvo pod Košutovim vodstvom zvezalo z revolucionarno dunajsko demokracijo v boju proti prednostim plemstva in proti absolutističnemu sistemu za lastne narodne in politične pravice. Vendar pa teh pravic še malo niso nameravali dati drugim narodom na Ogrskem. Vzporedno s tem se je rodilo takozvano hrvatsko-ogrsko vprašanje, ki se je najprej reševalo na prekmurskih tleh (ko je Jelačić prekoračil Muro in zavzel Lendavo). V teh bojih so Madžari končno podlegli, hrvatsko-ogrsko vprašanje je ostalo nerešeno. Monarhija, najbolj pa Madžari, je preživljala nasilje Bachovega absolutizma. Ko pa je ta omagal, zlasti na bojiščih, so prišli Madžari spet s svojimi zahtevami. Te so tudi dosegli. Z dualistično preobrazbo države so postali gospodarji Ogrske. Tako so dosegli del svojega smotra, osvobojenje od Dunaja; ostal jim je še drugi del, da iz mnogojezične Ogrske ustvarijo enotno madžarsko državo, da pretope narodne manjšine, kajti še pred šestdesetimi leti (1809) je bilo na ozemlju Ogrske le 3 milijone Madžarov in 7 milijonov Nemadžarov. Sedaj je nastopil centralistični državni aparat v službo nasilnega raznarodovanja. Najprej so z zakonom o narodni ravnopravnosti proglasili, da tvorijo vse narodnosti Ogrske enoten in nedeljiv madžarski narod v političnem smislu; madžarščino so uzakonili kot uradni jezik. S sistemom potujčevanja od zibelke do groba je šlo tudi prilagajanje k vladajočim političnim režimom vse do konca svetovne vojne. Centralna Slovenija je s svojim konservativnim vodstvom v času dualizma tudi doživela poraz in povečanje nemškega pritiska, vendar se je v času taborov spet opomogla; na ogrski strani Mure pa je vse bilo izročeno političnemu panhungarizmu, zemljiškim gospodom in priseljenim meščanskim oderuhom.

Déakova madžarska liberalna stranka, ki je 1867 sklenila pogodbo z dinastijo, je ostala skoraj štirideset let na krmilu. Proti koncu stoletja

je začela izgubljati premoč, kajti vedno bolj so se uveljavljali nezadovoljneži z dualistično pogodbo, ki so stremeli po popolni ločitvi od Avstrije. Njih srčiti napadi v parlamentu so močno omajali postojanke liberalcev. Borba za doseg enega izmed političnih programov omenjenih polmeščanskih strank je popolnoma potisnila katoliška načela ob stran političnega življenja. Le-ta so bila manj upoštevana kot pa medsebojna strankarska obračunavanja tako v obeh zbornicah, kakor tudi v vsem javnem življenju. Veleposestniški grofje in meščanstvo so kazali več smisla za izid omenjene borbe kot za tedanje papeške okrožnice (1878, 1891, 1901), v katerih je budil misel za socialno delovanje po krščanskih načelih.

Katoliški shod v Pešti januarja 1894 je sicer spravil liberalce v zadrego, da so začeli nekateri celo izstopati iz liberalne stranke, (med temi tudi poslanec soboškega okraja), vendar so imeli katoliški voditelji še tako malo vpliva na politično strankarsko življenje, da sta poslanska in velikaška zbornica še isto leto izglasovali civilni zakon. Ako upoštevamo tudi naraščanje socialne demokracije, ki se je širila z avstrijske na ogrsko stran, potem je umljivo, da so morali katoličani na Ogrskem zastaviti ves napor, da si ohranijo postojanke v javnem življenju.

V nasprotju z organiziranim liberalizmom je grof Zichy 1895 ustanovil katoliško ogrsko ljudsko stranko, ki je hotela v parlamentu izbojevati boj za katoliška načela. Slovenska katoliška duhovščina na Ogrskem ni mogla ostati brezbrizna za nov pojav. Novo gibanje je našlo v tišinskem župniku Francu Ivanociju vnetega podpornika. Organizatorji katoliškega odpora so se naslonili na kmetske množice, ki so rajši ostale pod varštvom cerkve in fevdalnega veleposestnika kot pa pod pritiskom liberalnega gospodarskega izžemalca. Z vztrajnostjo je začel Ivanoci borbo proti ideološkemu liberalizmu za duhovne vrednote slovenskega kmetijskega ljudstva. Odločne sobojevnike je našel v mladih kaplanih: obeh Kleklich, Baši in Sakoviču. Spričo uspeha, ki ga je pokazalo novo gibanje, so liberalci zapregli vse sile proti politično oživljajočemu se katolištvu. Na povelje vladnih funkcionarjev so v širokih plasteh skušali pridobiti si veljavo posebno s pomočjo učiteljstva, ki je začelo pod krinko domoljubnosti ovajati domače slovenske duhovnike, da so državi nevarni panslavisti. V teh pa je prav ta moment vzbudil poleg goreče vneme za katoliško tradicijo tudi najtesnejši naslon na slovensko narodno tradicijo. Pri tem pa so začeli iskati oporo na desni strani Mure, kjer je bilo katolištvo v premoči. Zato so madžarski liberalci v slovenski pokrajini prenesli boj predvsem na narodno poprišče. Iz tega boja so se rodili koledar, mesečnik

Marijin list in tednik Novine. Marijin list je 1913 opustil madžarski črkopis in začel uporabljati gajico, ki jo je urednik Klekl utemeljil med drugim takole: „Mi smo nej mogoči vsoj dūševnoj potreboči našega lūdstva s svojim listom zadosta včiniti, prisiljeno je zato z največkega od drūgec si dūšo krepiti z dobrim čtenjom. To je pa vsikdar v slovenskom pravopisi sklenjeno. Nema pomena, zakaj bi se ločili v pisavi. To je nej politika, nego slovstvo“.

V tem času so naš narod na Ogrskem krepili socialno konservativni voditelji, a bili so narodno in politično napredni, ker so črpali moč iz ljudskih množic svojega naroda in ker so iskali zaveznika v večinskem delu naroda na avstrijski strani Mure.

Neposredno pred vojno, ko je bil raznarodovalni pritisk na višku, imamo tole sliko: v duhu slovenstva delujočo katoliško skupino, ki je številčno najmočnejša; evangeličansko občestvo, ki slovanstvu v tem času ni več dovajalo novih sokov in je bilo pritisku madžarizacije manj odporno ter pičlo inteligenco in malomeščanske sloje, ki kot vdani madžaroni uživajo vso vladno podporo.

V času svetovnega imperialističnega meteža so se prekmurske kmetske množice morale boriti v ogrskih domobranskih polkih za cilje avstroogrške politike. Oni, ki so ostali doma, pa so prestajali vojaške rekvizicije, strah in pomanjkanje. Vsi so si želeli le miru, kruha in narodne svobode.

Zaključni dnevi svetovne vojne so pomenili hkrati zlom madžarske raznarodovalne politike. Vzbujeni po Wilsonovi ideji o samoodločbi narodov, majniški deklaraciji in jugoslovanski agitaciji so začeli o sebi odločati tudi Slovenci na Ogrskem.

V množicah so se spontano izjavljali (v Soboti, Ljutomeru, Bogojini, Radgoni, Beltincih in drugod) za odpravo madžarske politične nadoblasti, za zvezo z ostalimi Slovenci v jugoslovanski državi; dejanja vračajočih se frontnikov pa so kazala tudi na odpravo veleposestniškega agrarnega sistema in vaških oderuhov.

Vsa hrepenenja po svobodi pa je bilo treba še uresničiti. Preden jim je uspelo rešiti se madžarskega oklepa, so morali Prekmurci preživeti še vznik in padec ogrske boljševiške revolucije.

Zlom monarhije je nujno pomenil tudi zlom Ogrske, v kateri niti revolucionarni boljšeвики niso znali dovolj ocenjevati ne narodnih ne kmetskih interesov. Z omajano, a vendar še dovolj živo narodno zavestjo prekmurskih Slovencev samih, z neoporečnim delom naše mirovne delegacije ter z naklonjenostjo politične usode so postali

nekdanji ogrski Slovenci po dobrem tisočletju spet politično združeni z ostalimi Slovenci, a to pot v novi jugoslovanski državi. To dejanje se je zgodilo „po isti pravici, kot prihaja otrok k svoji materi“ (Lončar).

Prikaz sedanjosti. V naslednjem se bomo dotaknili nekaterih dejstev, ki imajo svojo zvezo z opisanim zgodovinskim potekom in so danes predvsem aktualni.

Neovrgljivo dejstvo je, da so Prekmurci Slovenci, ne pa ostanki Vandalušov, niti vendski govoreči Ogri, niti kako drugo ljudstvo, ki naj bi v preteklosti govorilo madžarski, pa se pozneje poslovanilo, kakor so se trudili dokazovati nekateri učenjaki, ki so bili nasprotni prebujajočemu se slovenstvu. Teorija o vendstvu ali o vend-slovenstvu kot posebni narodnosti v Prekmurju je bila samo nemoralna špekulacija tujih političnih zavojevalnih namenov; bila je le tuje propagandno slepilo. Po zaslugi narodnega odpadnika Al. Mikole in nekaterih prav tako odpadlih duhovnih voditeljev, ki se kažejo danes v politiki le kot nasprotniki „katoliško klerikalne Slovenije“; ima ta teorija še danes tihe pristaše.

Po svojem narodopisnem značaju se Prekmurci res ločijo n. pr. od Gorenjcev, ne pa v toliki meri od sosednih Muropoljcev. Ti znaki pa nikakor ne zadostujejo za njih posebno narodno opredelitev. Radi položaja slovenskega ozemlja v Evropi, ki leži na stiku prirodnih enot (Alp, Dinarskega sistema in Panonskega nižavja) ter na stiku glavnih evropskih narodnih skupin (slovanske, germanske, romanske ter v Prekmurju še mongolske), se slovensko narodopisno bistvo ne razlikuje samo v narečjih, temveč je razlika globlja. Štajerec je bistveno drugačen psihološki tip od Goričana. Vsak od teh drugače zida hiše, poje drugačne pesmi, si pripoveduje drugačne pravljice. Stikom omenjenih prirodnih in narodnih tokov se pridružuje še politično razkosana preteklost in pa stik treh različnih kulturnih tokov (alpskega, sredozemskega, v Prekmurju vzhodnjaškega).

Prav radi tega, ker so nam drugi zakrivali to dejstvo ali pa ga tolmačili v svoj prid, nas je Slovence v preteklosti mnogokrat objemalo posebno občutje. Od tod nekdanja jeza Korošcev na Kranjce, kranjsko omalovaževanje Štajercev, odrivanje Primorcev ter prekmursko povdaranje domačinstva, ki se naj loči od prišleštva.

In prav vprašuje naš narodopisec: kateri je naš najpristnejši človek? Katerega bomo izločili? Ali alpskega človeka radi njegovih hiš z ganki in radi erotičnih popevk, ali Belokrajinca radi njegove napol hrvaščine, Goričana ali Prekmurca? (St. Vurnik). Ne glede na to, da je v vseh narodih tako, bomo lahko izločili vsakega izmed nas, čeprav nas

veže isti jezik, dokler te stvari ne zgrabimo s političnim vprašanjem: Ali ni naš človek gospodar povsod na svoji slovenski zemlji? To politično spoznanje je po preteku dvajsetih let v svobodi neobhodno; boriti se moramo proti vsakemu, ki bi hotel radi narodopisnih fines in nekdanjih političnih okvirov vztrajati celo pri narodnostnem razlikovanju Slovencev po nekdanjih zgledih „Štajerca“, „Koroške Domo-vine“ ali Mikolove „Domovine“.

Brez trohice objektivne narodne orientacije je oni, ki se mu zdijo Prekmurci premalo Slovenci, oni, ki goji nerazpoloženje do njihovega mehkega, ali kakor pravi B. Raič „vilinsko lepega“ prekmurskega narečja, ki ni nikaka okostenela, nerazvita, s cigansščino napol pomešana madžarščina, napol hrvaščina, kakor so se nekateri izražali, temveč živ slovenski panonski dialekt. Načelno ne moremo biti proti temu dialektu niti v kolikor ga gojita pokrajinski katoliški in evangeličanski tisk, zlasti ko vemo, da je ljudska govornica bila najbolj živa konstanta in najtrdnejši oslon v borbi proti tujemu navalu. Radi narečja, ki ga uporabljajo še v tisku, nimajo Prekmurci nič manj slovenske bitnosti, ki se je tu razvijala za spoznanje drugače, pa zato nič manj ali bolj slovensko kot ona na Gorenjskem, v Savinjski dolini ali v okolici Trsta.

Prav tako odločno moramo biti proti onim, ki bi namerno povdarjali to narečje, ga lokalizirali ali vztrajali pri kakem vendslovenskem ali prekmurskem jeziku in s tem ustvarjali lažne pojme o Vendslovenih, ki niso „Slavi“, ter tako razkosavali enotnost slovenskega naroda. V kolikor pa je jezik živ organizem, bodo morali tudi romantiki dati prednost življenju.

Tuja imperialistična politika je bila tista sila, ki je delala iz nekdanjih ogrskih Slovencev Madžare, ali pa, če ji ni drugače kazalo, vsaj Vendslovene; prav tako pa je bila v Jugoslaviji strankarska politika tista, ki je od časa do časa proglašala Prekmurce za Starohrvate in jih hotela upravno združiti s Hrvatsko. O teh poskusih lahko rečemo, da niso bili ne izraz hrvatskih množic in ne v njih interesu; rodila jih je gola strankarsko politična pohotnost, kateri sta znanstveno in politično odgovorila dr. Slavič in dr. Lončar, tako da k temu nimamo ničesar več pripomniti. Kolikor so Prekmurci oddali glasov za Radićevo ali Mačkovo stranko, so bili to le odzivi kmečkega gibanja, ki naj bi ustvarilo socialno pravičnost; noben prekmurski volivec se s tem ni opredelil za hrvatsko narodnost.

Bili so tudi nekateri slovenski inteligenti — prišleki, ki so le bolj na tihem delali, da bi vsaj spodnji del Prekmurja upravno zva-

riji s hrvatskim Medmurjem. Njih smer označujemo v našem političnem življenju kot jugoslovansko unitaristično; pravega odmeva pa niso našli niti v lastnih političnih vrstah.

Poglejmo sedaj, kako danes gledata na slovensko narodno vprašanje oni dve glavni kulturni skupini, ki sta se izoblikovali še pod Ogrsko v času versko-političnih trenj.

Številčno močnejša, čeprav konservativna, a vendar naprednejša je še danes katoliška skupina. Usmerja jo že dobrih trideset let župnik Klekl, urednik katoliškega glasila *Novin*. Že v pregledu preteklosti smo videli, da je ta smer prinesla poglavitni delež k narodni kreptivi; v času osvobojenja je bila glavna predstavница stikov slovenstva na obeh straneh Mure. To njeno osnovno gledanje na narodno vprašanje je še danes nespremenljivo. Po osvobojenju se je politično organizatorično naslonila na Slovensko ljudsko stranko in se ves čas z njo indentificirala v vseh narodnih, političnih in socialnih pogledih, izvzemši v manjših lokalnih in dnevno političnih vprašanjih. Naporji in omahovanja, ki označujejo glavno slovensko stranko, so značilni tudi za skupino okrog *Novin*.

Iz tega kroga izhaja mlajša generacija izobražancev, ki v pojmovanju slovenske politike in socialnih nalog hodi po poti krščansko socialne opozicije v ostali Sloveniji. Njih število je manjše, a ne nepomembno.

Evangelicianska konfesionalna skupina že od Karđoševe smrti (1875) ni bila več književno tvorna, izživljala se je le versko-duhovno, a narodno zavedno je pešala. Njen vpliv na predvojno slovensko življenje na Ogrskem je bil v primeri s poživljenim katoliškim skoraj neznamen; pomemben je toliko, kolikor je čuval izročilo. V takem stanju jo je zalotila politična priključitev k materni zemlji Sloveniji. Ljudstvo se je v tem znašlo, kajti šlo je za nove socialne in politične vrednote, ki so bile aktualnejše od verskih in jih ni nihče ogrožal. Težje je bilo konservativno-meščansko mislečim duhovnim voditeljem, ki so bili narodno odtujeni ali pa celo Madžari. Njih gledanje na združeno Slovenijo označuje naslednja izjava: „Slovenia nešče poznati protestanušov pravic, klerikalni düh jo vodi; vu katoličanstva plašč nas šče zagrnoti; tou je Klekليا pa njegovi tüvarišov nakanenje“. Naglasiti pa je treba, da njihove množice niso videle tistega strahu v avtonomni „klerikalni Sloveniji“ kot njihova duhovščina, saj so pri volitvah celo sodelovale s Slovensko ljudsko stranko in v marsikaterem oziru še krenile v naprednejšo smer. Njihova mlajša duhovniška generacija bo morala razširiti pogled na razsežnost vsega slovenskega

naroda, ki se ne konča pri zadnji evangeličanski župniji ob Muri. Zavedati se morajo, da je njihovo versko občestvo prav tako sestavni del slovenstva, njih književno izročilo pa dragocen zaklad vseh Slovencev.

Nadaljnji pogled meri na pojav, ki je posebnost severnega slovenskega obmejnega ozemlja, na narodno odpadništvo ali renegetstvo. Od Dravograda do Radgone imamo nemčurje, v Prekmurju pa madžarone. To so oni slovenski ljudje iz malomeščanskih slojev, ki so zrasi v času nekdanje madžarske vlade, si pod njo ustvarili boljšo eksistenco in se s tem predali tujemu kulturnemu krogu. Rodil jih je hungarizem, Jugoslavija pa je zadela njih miselnost kot huda krivica. Še danes živijo od iluzij mističnega historizma in so tiha opora revizionistične politike. Bilo je že izrečeno, da jih bomo skušali razumeti, ako na nje gledamo kot na nujen zgodovinski pojav (VI. Š.); nikoli pa ne bomo dopustili, da bi bilo naše narodno vprašanje v neprestani obrambi in umikanju pred njihovo agresivnostjo, v kolikor se ta še prikrito pojavlja.

Poleg teh prebiva tik ob vzhodni meji Prekmurja še nekaj tisoč Madžarov. Njih prirodni, gospodarski in socialni interesi se ujemajo z interesi slovenskih kmetov prek Mure, tako da jim v tem oziru ne preti nobena nevarnost. Naša narodna osvoboditev tudi njih ne bo ovirala, da se pri nas narodno in kulturno razvijajo, ker slovenske demokratične množice nikoli niso imele potujčevalne koncepcije. V zgodovini ni nikjer zapisano, da bi Slovenci koga nasilno poslovenili. Mirnega sožitja naših kmetov z madžarskimi ni treba šele ustvarjati, saj že stoletja obstoji; bili so le politični interesi socialno gospodovalnih plasti, ki so ustvarjale razdor.

Ako izhajamo iz osnov, da narodno življenje zajema svojo moč ne samo iz duhovnih osnov, temveč tudi iz solidne gospodarsko socialne podlage, na drugi strani pa vemo, da je Prekmurec mali kmet, ki mora hoditi po denar v tujino, potem to priča, da je danes, po doseženih politični in kulturni svobodi, narodno vprašanje v veliki meri vprašanje gospodarske trdnosti in socialnega napredka. Sile, ki bodo tu sodelovale, bodo v prihodnosti vodilne.

Tudi s tega stališča je narodno vprašanje v Prekmurju samo del celokupnega slovenskega narodnega vprašanja, ki se more uspešno reševati le v mejah jugoslovanske države.

H koncu lahko še omenimo, da se mladi prekmurski rod tega povsem zaveda; prispeval je že toliko zlasti v slovstvu, znanosti in organizaciji, da je praznik dvajsetletnice osvobojenja obenem praznik njegovih prvih uspehov.

Slovenstvo prekmurskih pisateljev

Vratuša Anton

Prekmurska književnost je dobila svoje prve početke ločeno od slovenske. Iz svojih okoliščin, za svoje potrebe in svojim namenom: sprva le, da zadovolji verske potrebe, kasneje pa že na širši podlagi. Zrasla je na domačih tleh in bila kot nekak protitež potujčevanju. Osnovala se je misel o upravičenosti domače književnosti na jasnem naravnem zaključku: Prekmurci imajo svoj način izražanja, svoj besedni zaklad, svoje šege in navade; torej je dana s tem tudi nujnost za zapiske v domači besedi. Take in podobne misli srečujemo v različnih oblikah; zdaj je glas močnejši, zdaj slabši; zdaj zavestnejši, zdaj manj. Eno pa je videti iz vsega: voljo do življenja in samozavest.

V prvi dobi se nam bo treba omejiti predvsem na to, kaj nam povedo različni predgovori k verskim knjigam, ker pač druge vrste književnosti iz te dobe nimamo. Vendar pa se pokažeta že tu dve poti: enostavno pripustiti, da se je tudi pisatelj sam smatral za to, kakor je imenoval svoje rojake, ali pa na podlagi še drugih dejstev izluščiti pravo razmerje pisca do porekla naslovljencev, do slovenstva in morda celo do slovanstva. Pri tem ne smemo pozabiti, da je mogel mnogo vplivati na take izjave razen drugega predvsem madžarski kulturni okvir in da je tudi v resnici vplival. Zakaj madžarska smer je bila bliže kakor pa slovenska, ki je bila politično ločena in tudi sicer s svojim središčem preveč oddaljena.

Sever Mihael iz Vaneče je 1747 napisal „lūblenomi slovenskomi Narodi“ Red zveličanstva. Da so imeli prejšnji nabožni tiski (ali bolje: da so nam taki znani) tudi predgovore, bi mogoče že tam kaj podobnega ali enakega srečali. Ali še drugače morda: da je napisal Sever daljši predgovor, bi utegnili že pri njem brati mnenje, ki je imelo precej zagovornikov in ki ga srečamo prvič pri Kūzmiču Štefanu.

Pisec „Vōre kršćanske krátkega návuka“ (1754) in prevajalec „Nouvega Zákona (1771) sicer toži o pomanjkanju „Slovenskoga dūševnoga pisma“ in hoče to „nevolu med našim Slovenskim národom zvráćiti“; pobude mu daje prepričanje, da skrbi Bog tudi za „Slovenski

narod“; a je mnenja, da so Kranjci in Štajerci „z našimi Vogrskimi vu Železnoj, Sala i Šomočkoj stolicí bodoučimi **sloveni** vret ostanki Vandalušov; kateri so . . . prejk mourja v Afriko odplavali“. Tako je bilo mnenje takratnih polihistorjev, zato ga Küzmiču ne smemo zameriti. Pa še nekaj je! Prav to mesto nam pove, da je bila Küzmiču tudi tedanja slovenska knjiga znana: pod črto navaja Bohoriča in našteva po njem glavne slovanske narode. Poznal je Trubarja in njegova dela. Toda poslužil se ga ni. Raje je prevajal kar iz grškega víra. Z ozirom na to dejstvo bi utegnili očitati Štefanu neslovenskost. Do neke mere in v nekem smislu morda tudi ne neupravičeno (gledano iz današnjih razmer), v tem namreč, da je imel preozko obzorje in premalo smisla za slovensko skupnost. Če pa si ponazorimo takratno dobo, zgubi oči-tek precej ostrine in tudi upravičenosti. (In samo tako gledanje je pravilno). Küzmič se je izgovarjal, da „tej naši Vogrski **slovenov** jezik od vsej drúgi dosta tühoga i sebi lastivnoga má.“ Ne rečem, da bi bil ta razlog popolnoma neupravičen; a pravi vzrok nam je iskati v politični razdelitvi Slovencev in v okolišu, ki je Štefana obdajal.

Pričakovali bi, da se bo slovenska miselnost pri prekm. pisateljih razvijala vzporedno z zanimanjem Slovencev za njih delo. Vemo namreč, da govorita že v 18. stol. o prekmurskih Slovencih Korošec O. Gutsman in Štajerec Žiga Popovič. Zadnji je imel celo Küzmičev Nouvi zakon, in ta knjiga je zbudila pozornost Kopitarja, ki se je začel zanimati za Prekmurje in prištevati v slovensko skupnost (pismo Zoisu 3. avg. 1809). Malo kasneje srečamo enako mnenje pri J. Nep. Primcu.

S tem pa smo pogledali le eno stran, ne da bi opozorili, da je bilo to res dokaz dobre volje, a v primeri z vplivom madžarske misli in kulture, ki je bila čedalje bolj vsiljiva in nasilna, tako neznatno, da pri presoji miselnosti tedanjih prekm. pisateljev skoroda v poštevh ne pride.

Ob primerjanju obojega se ne bomo čudili, da je nastopilo za trezno besedo M. Küzmiča (po S. Evangelijih [1780] na „stari **slovenski** jezik“ prevedenih; po **Slovenskem** Silabikarju [1780]) in po vnemi za „**Slovenske** pesmi“, ki jih je izdal v „Novem Graduvalu (1789) Mihael Bakoš, pozvan od samega Boga . . . „med **slovenski** narod“ — da je torej nastopilo za vsem tem tudi med domačini smotrno in načrtno delo za nadomestitev prekm. besede z madžarsko. Sicer govori pisatelj „Starin“ (po 1822), kako so „naši **Slovenje** vnouga i velika skúšavanja odičeno preobladali“, kako „našim papirskim **Slovenom** nej trbelo“ novotarij, ko so se „etakša godila na našem **Slovenskom**“ itd . . . — vendar pa je bil pojav raznarod-

valnega dela mladega Košiča in prvih let Avgustičevega pisanja nekaj naravnega, pa če tudi imamo v računu: da je v tistih letih Vraz opozarjal na „ogrsko **slovenščino**“; da mu je kaplan J. Varga pri Sv. Juriju nabiral pesmi in si dopisoval z njim; da je J. Murko upošteval v svoji slovnici (1832) tudi narečje „**Slovencev** v zapadnih distriktih Ogrske“.

Toda še tak napor, utopiti prekmurščino v madžarščini, kot ga srečamo pri mladem Košiču (r. 1788 v Beltincih, u. 1867 v Gornjem Seniku), je ostal brezuspešen. Na prvi pogled se nam utegne zdeti čudno in nerazumljivo, odkod Košiču, ki je začel vendar z nabiranjem gradiva o svojem ljudstvu za madžarskega narodopisca Čaploviča — odkod torej istemu Košiču naenkrat tolika vnema za madžarščino. Njegovo mnenje in dokazovanje po madžarskih piscih, da so namreč Slovenci med Muro in Rabo ostanki Vandalov ni samo zase še nič hudega, ker je le odraz dobe in pogrevanje starejših mnenj. Košičeva, na „vandalska vüsta“ prevedena slovnica (1833) je mogla prav toliko koristiti, kakor bi koristila, če bi bila prevedena na „prekmurska usta“. Še manj krivde pa zadene Košičevo slovenstvo, če gledamo nanj z merili, potrebnimi za tedanjo dobo; to je z upoštevanjem razmer: nove vladne uredbe o učenju državnega jezika in miselnost prosvetljenca, ki mu je jezik le sredstvo za dosego omike. Košič se je zatekel k madžarščini. Svoj korak je tudi utemeljeval. Dasi ne moremo njegovim trditvam s stališča slovenstva pritrditi, vendar pa moramo priznati, da je imel Košič širok prosvetljalni program. Res je, da Košič ne misli pokopati materinščine, da ji dovoljuje imeti „svoj kot“, toda pri vsem tem ga obhajajo misli, ki niso domačemu govoru nič kaj preveč naklonjene: 1. živiš na vogrski zemlji, z vogrskim kruhom se hraniš, z vogrskimi pravicami se braniš, pa vendar ne znaš „vogrskoga jezika, jeli te je nej srám?“ 2. **Sloven** (značilno z ozirom na **vandalski jezik**) s samim svojim vandalskim jezikom ne more biti pameten niti bogat. 3. Zato naj bi starši pošiljali vsako leto „deset moških in telko ženskih mlajšov vu kákšo vogrsko vés, i od tístec bi rávno telko mlájšov k sebi nazajan gori vzeli na edno leto s tákšov pogodbov, naj **slovenska** (!) deca na vogrskom, ta menjena vogrška deca pa pri nas v šoulo hodijo ino se po vogrskom vsi včijo.“ Kako usodne bi bile posledice pred vsem zadnje misli, ni treba posebej opominjati — razen če opomnimo, da spričo njene negativnosti v narodnostnem oziru splahnijo v nič vse praktične koristi, ki si jih je Košič po tej poti obetal: domačini bi se priučili madž. jeziku in bi laže dobili boljše plačano zaposlitev; na ta način bi se najlepše oddol-

žili „materi-domovini“, pod katere „perotami priatelško počivajo“; starši bi obiskovali zamenjane otroke in bi se medsebojno spoznali, pa bi lahko „sledil to menjeno deco vkup ženili“.

Med tem pa je med Slovenci vedno bolj naraščalo zanimanje za Prekmurce. In prav Košič je priča, da tega zanimanja in njegovega vpliva vsaj na Košiča ne smemo podcenjevati. Potem namreč, ko je stopil Košič v stik s slovenskimi pisatelji Neprekmurci in se je seznanil s slovensko knjigo, je postal zaveden slovenski pisatelj. Ni napak, če dodamo, da še tak vpliv ne bi nič pomagal, da je bil Košič madžaron — ali bolje: to je nemajhna opora naši trditvi, da se je bil Košič zatekel k madžarščini največ le zato, ker je upal na ta način prej in lažje tudi kulturno dvigniti svoje rojake. Tudi ne bo menda prenačljeno in preveč tvegano, če menimo, da Košič v svojem delu „Zobrisani **Sloven i Slovenka** med Mürov i Rabov“ (ok. 1846; torej kakih 13 let po slovnici za „vandalska vüsta“) ni povzel nekaterih poglavij iz Slomškove knjige „Blaže in Nežica v nedeljski šoli“ (1842) kot goli posnemovalec in nesamostojni slabotnež, ampak da je videti tu v precejšnji meri poudarek njegovi novi usmerjenosti in misli, ki je bila v njem, a ni bilo prej prilike, da bi se v pravo smer razvila.

Upravičenost takega mnenja nam more potrditi že dejstvo, da niso v knjigi prav nič slabši njegovi izvorni sestavki (o Lutru in prekm. evangeličanih) in pa to, da je Slomškovo snov sicer uporabil, a jo večinoma samostojno priredil. Svojo trdno zakoreninjenost v domači zemlji in zdravo miselnost o slovanski skupnosti je izražal z nazivi „naša Slovenščina“ za svojo „okrogolino“ in „vesolna slovenščina, Slovenstvo“ za slovanski svet; svoj novi pogled na „vogrsko mater“ pa v „Zgodbah vogrskoga kraljestva (1848). Drugače si ne bi vedeli razlagati, odkod v delu toliko ostrih proti Madžarom. Da je bil Košič tudi jezikovno sposoben za samostojno delo, nam pričajo deloma tvorbe novih besed (posvečenje = omika), še bolj pa slog, ki mu je gladek, naraven, bogat in klen.

Toda za Košičem ni bilo nikogar, ki bi začelo delo nadaljeval. Katoličani so živeli skoraj trideset let ob ponatisih starejših del. Tudi evangeličani niso bili mnogo na boljšem. Sicer je živel v tem času za Štefanom Kúzmičem najvidnejši in tudi zadnji pomembni predstavnik svojega stoletja v protest. književnosti Janoš Kardoš (1801—1875), a je bil preosamljen, da bi mogel sam vzdržati tradicijo; deloma zato, ker sta se ločeno razvijali kat. in evang. književnost, deloma pa tudi zato, ker je bil Kardoš vladi in njenim željam hudo uslužen. Po naročilu od zgoraj so nastali deloma njegovi katekizmi, biblične zgodbe,

abecedniki, čitanke — samostojneje pa menda izpopolnjene cerkvene pesmarice ter prevodi Petőffija, Vörösmartyja in Aranyja (dva dela Toldija). Zadnje kaže na njegovo prizadevanje v lepi besedi, dočim govori rokopisno gradivo za zgodovino protestantizma in izpremenjena izdaja svatovske knjige (iz 1807), da imamo opravka s prosvetljenjem. Človeku se zdi, kakor da je hotel Kardoš samega sebe prehiteti. Napisal oz. prevedel je v letih 1837—1873 kar 16 knjig (Prva: „Dr. Luther Mártona máli katekizmus“, 1837; zadnja „Navod vu slovenske ABC-ske i začetne knjige“, 1873).

Nekako v tej dobi je smotrno seznanjal Slovence s Prekmurci in njih zemljo Peter Kozler (na prvem slov. zemljevidu iz 1853 je priključil Prekmurje slov. narodnemu ozemlju).

Trpka ironija na Raićevo delo za Prekmurje pa je pojav mladega Imreja Avgustiča (r. 1837 v Murskih Petrovcih, u. 1879 v Budapešti), državnozbornskega stenografa v Budapešti in prvotno pesnika v madžarščini.

Zopet ne smemo pozabiti, da je obveljal 1868 na Ogrskem zakon o narodni enakopravnosti. Po njem so vse narodnosti Ogrske enoten, nedeljiv madžarski narod in madžarščina — razumljivo — skupni jezik. K temu je treba prišteti še politično razdelitev države v županije, ki so bile prava mešanica vseh mogočih narodov, pod vodstvom gospodarjev seveda. Če upoštevamo vsaj to dvoje, nas tudi Avgustič ne bo iznenadil, pa čeprav je hotel sprva pomadžariti vse „Vende“. Pretila mu je nevarnost, da se bo popolnoma odtujil ožji domovini in slovenstvu: študiranje v Sombotelju; služba pri grofu Szápáryju in kasneje pri Bathanyju; mecenstvo velikega borca za madž. zadeve, škofa Szabója. Vendar pa se je kmalu pokazalo, da Avgustičeve želje v tej smeri ne morejo biti uresničene. Prekmurcev je bilo vseeno preveč in bili so prestarokopitni v svoji domači stari govorici, da bi se spremenili v Madžare. Tako se je zgodilo, da je začel Avgustič izdajati 15. sept. 1875 prvi prekm. časopis „Priateľ“ (v Budapešti). Sprva seveda iz vse drugih vzrokov kot slovenskih. Kandidiral je za narodnega poslanca pa mu je bilo treba volivcev. V isto smer njegovega udejstvovanja v domači besedi spada tudi prevod spisa o volitvah. Iz političnega glasila pa je postal sčasoma pravi slovenski, po slovanskem svetu razgledani časopis, o čemer govore dejstva, kakor: zapisovanje narodnih pesmi; sotrudništvo tudi s štajerske strani; posebno zanimanje za balkanske zadeve (prinesel je med drugim tudi sliko črnogorskega kneza in kneginje); prisvojitve gajice; besedni zaklad knjižnih izrazov. Moramo pa si vendar odgovoriti na vprašanje, zakaj ni pritegnil Avgustič še drugih slovenskih kulturnih delavcev. Ta od-

govor ni težak. Najdemo ga pri Trstenjaku (LZ, 1901, 316): „Znano mi je, da se je Avgustič obračal do slovenskih pisateljev, povpraševal za svet, a nihče se ni zmenil zanj . . .“

Vendar pa je dobivala slovenska miselnost med prekmurskimi izobraženci čedalje jasnejšo in zavednejšo podobo. Morda prav zaradi pospešenega pritiska ob prelomu stoletja. Opaziti je, da je šla kat. stran mnogo pred evangeličansko. To je deloma tudi razumljivo: evang. je bilo manj; domačih izobražencev med njimi skoraj nič; duhovščina in učiteljstvo madž., ali pa več ali manj zvesta duhu, ki sta si ga nazvela v madž. šolah. Nasprotno pa je dobila katoliška stran prav v tej dobi najmočnejšo osebnost v Ivanociju, učencu „panslavista“ Marka Žižka.

Dr. Ivanoci Franc (r. 25. avg. 1857 v Ivanovcih pri Sv. Benediktu; u. 29. avg. 1913 na Tišini) je prvi, katerega slovenstvo se je spremenilo v odločilna dejanja ne samo v knjigi, ampak tudi v živih besedi in ob lastnem vzgledu. Obetale so se mu časti izven domovine, toda Ivanoci je šel rajši na Tišino „za plevanoša“. Učil je verouk slovenski, širil Mohorjeve knjige in skrbel za „svojo dečico“; o tem pričajo: „Pobožnost Srca Jezušovoga“ (1892), „Mala biblia s kejpami“ (1897—8), novo izdanje Kūzmičeve „Kníge molitvene“ (1904). Največjega pomena za prekmursko prihodnost in obenem najlepši dokaz Ivanocijevega napore v slovenski smeri pa je zamisel literarnega društva, ki naj bi dajalo svojim članom „Kalendar“ in vsako leto poleg tega še dve knjigi zabavne in poučne vsebine. Ni majhnega pomena, da je užival Ivanoci pri škofu Viljemu, ki je bil Prekmurcem naklonjen, visoko spoštovanje in razumevanje. Za škofa samega pa je značilna izjava: „Slovenci naj ohranijo svoj stari jezik, branijo naj ga in goje!“

V tem ozračju je izšel Kalendar (1903) za l. 1904, za njim nabožen mesečnik Marijin list (1908) in končno v letu ustanoviteljeve smrti (1913) Novine, ki so razširile svoje delovanje na politiko, gospodarstvo in narodnostno vzgojo. Za osvetljenje Ivanocijevega duha je vsekakor važno, da je zamenjal madžarski črkopis z gajico in uvedel za Prekmurce ime Slovenci, kakor se imenujejo njih sosedje onkraj Mure, ter da je spoštoval narodno izročilo, v čemer mu je Št. Kūhar želje tudi v veliki meri uresničil. Enakega naziranja je bil ves Ivanocijev krog. Najvidnejši sodelavci so bili: Baša Ivan (r. 1875 v Beltincih; u. 1931 v Bogojini), kasnejši bogojanski župnik, opora Ivanocijevega tiska, sem in tja tudi urednik, pisec Kat. katekizma (1900) in vodilnih političnih člankov za Novine, pobudnik za „narodni svet“. Isto pot je ubral Klekl J. st., avtor nabožnih pesmi (Srčen) in priljubljene motivne knjige „Hodí k oltarskomí Sveství (1910).

Danes ni več Baše, Klekl pa je osamljen in — truden. Obdržal pa je vseeno še staro smer svojim Novinam, da namreč lajša težave svojemu ljudstvu, da piše o „dugovanjih štera so potrebna, da jih spoznamo“ in se bori proti vsemu „tühinskemu“; da čuje pred „krivimi proroki“; da spoštuje vsakogar, a ne poklekujе pred nikomer . . . s to pripombo morda, da je stopila čuječnost in karitativnost v zadnjih letih na prvo mesto. Borba za knjiž. slovenščino v Novinah se je zenkrat končala tako, da prinesejo danes „Novine“ članek, kakršnega pač dobijo. Če je napisan v knjižni slovenščini, se tako tudi natisne, če pa v narečju, pa tako. O evangeličanski smeri pa je reči, da je ostala v glavnem pri starem in da se zadovoljuje s tem, kar ji nudi njeno glasilo „Düševni list“. Jezik ima mnogo značilnih domačih besed, ki pa jih je treba luščiti iz skorje.

Ogledali smo si, kako je rasla med prekm. pisatelji misel o naslonitvi na slovensko skupnost, razložili si vzroke, zakaj je šlo to tako počasi in pokazali uspeh, ki ga je rodilo zanimanje Slovencev za prekmurske zadeve. Da nam je šlo pri tem predvsem le za glavne osebnosti, ni treba posebej poudarjati. Da je torej marsikaj nevažnega izpadlo ali pa bilo le mimogrede omenjeno, je jasno. Kajti ne eno ne drugo ne more našemu razmišljanju biti v škodo. Dočim smo se morali v prvi dobi omejiti predvsem le na razne predgovore, smo mogli kasneje pritegniti v opazovanje še snov, področje dela in osebne stike to- in onostranskih Slovencev.

Plemiči v Prekmurju

III.

Turški zemljiški gospodje

Gumilar Franjo

Menda noben del slovenske zemlje ni preстал toliko strahu pred Turki kakor Prekmurje. Nezađostna bramba in brezbriznost dunajskih vojaških krogov za ta del bivše Ogrske sta pripomogli, da so Turki dolgo dobo neovirano vpadali v Prekmurje.

Bramba, v kolikor je obstajala, je bila ustvarjena v skrajni sili. Madžarski državni zbor, uvidevši nezanimanje avstrijskih vojaških oblastev, je v veliki naglici površno opremil nekatere trdnjave, kar pa seveda ni zadostovalo.

Pri obrambi Prekmurja so največ storili lendavski zemljiški gospodje Bánffyji in prebivalci Dobrovnika. Vsi drugi prekmurski graščaki — general Batthyányi Adam, rakičanski; baron Szápáry Peter, soboški in beltinski zemljiški gospod general Ebergényi Ladislav — so se bojevali proti Turkom na različnih bojiščih, daleč od Prekmurja. Pri takih razmerah je imel sovražnik lahko delo, ki mu je prineslo tudi obilo plena.

Nastane pa vprašanje, ali so Turki tudi osvojili Prekmurje. Za razčiščenje tega vprašanja imamo na razpolago zgodovinske podatke, ki potrjujejo trditev nekaterih madžarskih zgodovinarjev, da je bilo ozemlje prekmurskih Slovencev, vsaj v drugi polovici 17. stoletja, res last Turkov. Za to trditev imamo več dokazov. Že leta 1641. je Hasan paša, poveljnik Velike Kaniže, pozval Prekmurce, da priznajo turško oblast, drugače jim da porzati ušesa in nosove. Tudi pismi turških veljakov iz Velike Kaniže (1652) naslovljeni na občino Martjance in ref. predikanta, jasno govorita o turški oblasti na zemlji prekmurskih Slovencev.

Najvažnejše pismo poročilo v tem oziru pa je listina „Extractus Ex originali Conscriptioe Anno 1697o ultima Mens. Marty peracta desumptus.“ — Izvirnik je napisan koncem marca 1697 v Veliki Kaniži, opremljen s podpisom Pavla Wibnerja. Overovljen prepis je iz leta 1770. in ima sledečo klavzulo: Praesentem Copiam cum suo vero

et genuino originali collatam eidemque in omnibus Punctis, causulis, et articulis conformem esse, in Fidem Subscriptus testor.

Posony 13-tii septembris 770.

Benedictus Szendrey.

Listina — piščeva last — ki dozdej še ni bila objavljena, vsebuje dragoceno gradivo za turško dobo prekmurske zgodovine. Nudi nam mnogo podatkov o gospodarskih, premoženjskih in verskih razmerah tistega časa ter navaja imena turških zemljiških gospodov v zahodnem delu današnjega Prekmurja.

Po tej listini je bil **Bočkor Ispay** graščak v Rakičanu, Lukašovcih, Mlajtincih in Noršincih.

Oda paša v Tešanovcih, Moravcih, Predanovcih, Pužavcih, Polani, Satahovcih, Krogu in Bakovcih.

Černi aga v Vučji gomili, Lakašovcih (?)¹⁾ in Čikečki vasi.

Baba Hasan v Martjancih in Sebeborcih.

Čorta aga v Pucincih.

Hagan Čuhnika v Gorici in Markišavcih.

Hambor aga v Lemerju, Brezovcih, Bodoncih in Zenkovcih.

Ibrahim aga v Veščici, Slertavcih (?) in Kupšincih.

Ballog Vamoš v Borejcih.

Kolleky Mustafa v Lehe vasi (?) in Rankovcih.

Fellek aga v Kōmicih (?), Košarovcih in Bokračih.

Ispay paša v M. Črncih, Gradišću, Tropovcih in na Tišini.

Temšic aga v M. Petrovcih, Sodišincih, Gederovcih in Krajni.

Najbrž ti turški veljaki niso bivali na svojih posestvih — saj to ni bila njihova navada — pač pa v večjih mestih, menda v tem slučaju v sedežu vijaleta, v Veliki Kaniži. Ker sami niso gospodarili, se tudi niso dosti brigali za svoja posestva. Glavna njihova skrb je bila, da so kmetje točno plačevali davek in opravljali druga ročna dela.

Obveznosti prekmurskega kmeta-tlačana napram turškemu graščaku so bile trojne: 1.) davek od hiše (od dima), ki je znašal 1—2 forinta, ponekod celo manj od 1 f., 2.) tlaka in 3.) rabot v Veliki Kaniži, najbrž pri utrjevanju trdnjave. Devetino podložniki niso plačevali. Ta dajatev ni obstajala niti po odhodu Turkov. Desetina je še nadalje pripadala krščanskima zemljiškima gospodoma, generalu Batthyányju Adamu in baronu Szápáryju Petru.

Iz teh dveh dajatev sledi, da je ljudstvo priznavalo na eni strani turško oblast, na drugi strani pa se je še vedno prištevalo ogrski državi. Plačevanje davka na dve strani je bilo splošno v turški dobi. Seveda tako stanje ni bilo po volji turškim oblastem, zato so uvedle obdavčenje obmejnih krajev, ki so sicer pripadali Ogrski.

¹⁾ Najbrž Selo.

Krščanska graščaka omenjenih vasi sta bila general Batthyányi Adam in baron Szápáry Peter. Prvi je imel v posesti vzhodne vasi, drugi pa zahodne.

Na ozemlju prej navedenih vasi je živelo 295 kmečkih družin z 455 otroci in 23 nemešnjaških rodovin. Število celotnega prebivalstva se lahko ceni na 1300—1500 duš.²⁾ Da je bil ta teren tako neobljuden, je bila naravna posledica turških vpadov in turškega gospodarstva. Tu se je moral izvršiti isti proces kakor povsod drugod — prebivalstvo se je preselilo o nezasedeno ozemlje.³⁾

Po veroizpovedi so bili podložniki v Rakičanu katoličani, v Bakovcih, Krogu in Satahovcih mešani, kat. in evangeličani; po vseh drugih vaseh pa so prebivalci izključno protestanske vere. Nova vera se je v turški dobi neovirano razvijala, saj so bili Turki protestantom bolj naklonjeni kakor katoličanom.

Socialni položaj prekmurskega kmeta-tlačana ni bil tako obupen, kakor navadno naglašajo, lahko celo rečemo, da je bil ugoden. Izmed 295 podložnikov je imelo 143 četrt, 149 pol in 3 cele kmetije. Zapuščenih kmetij je bilo 66, kar je bila naravna posledica turške invazije. Od produktivne zemlje je 295 tlačanov obdelovalo 1493 oralov njive, 221 or. gozda, nadalje vinograd za 726 kopačev in travnike z 932 vozovi sena. Zapuščenih je bilo 330 oralov zemlje. Glavni poljski pridelki so bili pšenica, rž, ječmen in oves.

Živinoreja je bila zelo razvita in je daleko presejala današnje stanje. Popis izkazuje, da so imeli kmetje 377 konjev, 728 volov, 578 krav, 650 telic, 1008 svinj in 316 panjev čebel.

Turki so zapustili Prekmurje najbrž leta 1690., ko sta generala Batthyányi Adam, rakičanski in Zichy Štefan, prednik beltinskih graščakov, zavzela Veliko Kanižo.

²⁾ Po ljudskem štetju leta 1931 je prebivalo na tem ozemlju okrog 15000 ljudi.

³⁾ V Rakičanu je bivalo 8 kmečkih družin; v Lukašovcih, Mlajtincih in Noršincih 17; v Tešanovcih in Moravcih 24; v Vučji gornji, Lakšovcih in Čikečki vasi 30; Martjancih in Sebeborcih 16; v Pucincih 9; v Gorici in Markišavcih 9; v Lemerju, Brezovici, Bodoncih in Zenkovcih 22; v Predanovcih in Pužavcih 19 kmečkih in 2 nemešnjaški družini; v Veščici, Slertavcih in Kupšincih 26 kmečkih in 2 nemešnjaški; v Borejcih 12 kmečkih; v Lebe vasi in Rankovcih 15 kmečkih in 1 nemeš.; v Kōmicih, Košarovcih in Bokračih 9 kmeč.; v Satahovcih, Krogu in Bakovcih 30 kmeč., 6 nemeš.; v M. Črncih, Gradišču, Tropovcih in na Tišini 25 kmeč. in 6 nemeš.; v M. Petrovcih, Sodišincih, Gederovcih in na Krajni 26 kmečkih in 6 nemešnjaških družin. Nemešnjaki so bili nižji plemiči.

Prekmurci govore

Šiftar Ivan

Rodil sem se v vasi,
tam rasel, jokal
in ukal na paši,
tam hrepenel
in od tam v tujino odšel.

Zdaj delam na tujem:
orjem, sejem in kopljem,
da od razpok, od krvi
me skelijo dlani.

Jaz — sezonski delavec romam,
s tisoči romam.

Jaz zidal sem plavže
in hiše ljubljanske,
v temnih rovih sem zidal,
a zase — niti kože ciganske.

Jaz zidar
garam za denar,
s tisoči romam,
se bétežen vračam.

Nekoč doma gospodar,
sem zdaj v tujini rudar:
rijem pod zemljó in trpim
kot mnog trpin,
še sanj se bojim.

Tudi jaz sem odšla — v mesto.
Mlado so tam me poljubovali,
nekoč se vsi mi sladkali,
sama, bolna zdaj blodim po cesti.

S tisoči umiram,
s tisoči umiram za denar
s kletvijo — čemu bilà sem rojena vendàr?

Jaz pa ostal sem in delam doma:
orjem, sejem in žanjem
kot osemdesetkrat tisoč;
jaz kopljem in mlatim, prodajam,
pa vendar kot oče ostajam,
berač kot osemdeset tisoč.

Pesem

Fred Kališ

Z mesecem bi govoril,
kako srebrno luč sprostira po valeh,
kako zapleta v krošnje se dreves
pa kako se lije po laseh . . .

Lesketanje vod,
šumot dreves
in slap srebrá
v laseh —
in odsev zvezdá
v očeh.

Po žuboreči reki čoln,
pljusk vesla sred valov
in čudna tišina —
mrak v moje ljubice očeh
in težka mesečina
v nje laseh.

Z mesecem bi govoril,
kako luč srebrna težko pade po laseh,
kako svetla stopi odsev se iz očes
in če skrit nemir je večna pesem v ljudeh.

Agrarna reforma in javne dajatve

Fran Trdka

Meseca junija slavi Prekmurje 20-letnico osvobojenja in svobodnega življenja v zajednici južnih Slovanov. Dvajset burnih in težkih let je prešlo, vrstili so se dogodki, uveljavili so se novi zakoni in v teh dvajsetih letih je Prekmurje dvakrat menjalo svoj gospodarski obraz. Razdobje 1919—1939 je v kratkem času vsebovalo tisočkrat več dogodkov kakor preteklih tisoč let življenja v tuji sredini. Nova doba in nove ideje so iznenadile fevdalno življenje prekmurskega ljudstva, ga

preobrazile in spremenile. Radi žilavosti, pridnosti in delavnosti Prekmurcev je življenje naredilo velik korak naprej glede na sedanji gospodarski ustroj ostalih slovenskih kmečkih gospodarstev. Prvi dogodek je bila agrarna reforma, drugi hoja na sezonsko delo.

Kakor večini tlačenim narodom je bilo leto 1918. tudi prekmurškemu ljudstvu leto odrešenja in upanja v boljšo bodočnost. Nova doba je prinesla s seboj navdih vere, da se mora stari svet zrušiti, fevdalni in narodu sovražni sistemi pa odpraviti. Kajti trdi politični sistem predvojne dobe, naslonjen na ekonomskih in političnih privilegijih fevdalcev in kapitalistov, je narod, zlasti pa narodne manjšine kot politični činitelj, popolnoma izločil in ga vpregel v svoj suženjski voz.

Prvo vprašanje, ki je bruhnilo iz deset tisočev grl, je bilo agrarno vprašanje. Duh nove dobe je z vso odločnostjo zahteval, da se da zemlja tistemu, kdor jo obdeluje. 11 tujerodnih plemiških rodbin je posedovalo 40.482 oralov ali skoraj polovico prekmurske zemlje. Nova državna tvorba si je nadelala nalogo, da zadovolji ekonomske potrebe ljudstva in reši agrarno vprašanje. Vendar so takoj v začetku nastale ovire in motnje. Politični činitelji, ki so vprašanje prvi sprožili, v takratnih razmerah še niso bili dorasli za reševanje tako važnih problemov. In čim bolj se je odmikalo leto 1919, tem počasneje in tem bolj komplicirano je postajalo vprašanje izvedbe reforme. Največja ovira je bila v tem, da so bili vsi nosilci ideje agrarne reforme med političnimi dogodki izločeni iz aktivnega političnega delovanja, na mesto njih pa so prihajali novi ljudje in ves načrt je ostal le na izhodni točki. Novi politični tvorci so delali po lastnih zamislih, ne meneč se za načrte in smernice svojih predhodnikov. In tako je izšlo na tisoče odredb, načrtov in tolmačenj, končni uspeh pa je bil ta, da se sama zemljiška reforma ni izvedla tako, da bi zadovoljila želje in potrebe agrarnih interesentov.

Šele tekom burnih dogodkov se je zemlja začela deliti. Sicer so kmetje koncem leta 1919. zemljo kar enostavno zasedli, država jim jo je tudi pustila v nadaljnje obdelovanje. Agrarna reforma je bila uzakonjena šele z zakonom po 6. januarju 1929, ko so se začeli parcelirati večji kompleksi veleposestniške zemlje.

V zgodovini agrarne reforme je bilo najžalostnejše razdobje 1922—1929. Krivda te dobe, sicer dobe parlamentarne vladavine, je bila v tem, da ni mogla izpeljati zakona o agrarni reformi. Agrarci, ki so imeli do takrat zemljo samo v zakupu, niso bili gotovi, ali jim bo zemlja dodeljena za stalno ali samo začasno. Razume se, da je bilo tako stanje za različne kapitalistične politikante pravo ribarjenje v

kalnem, zato so vprašanje agrarne reforme izkoriščali v svojo osebno korist. Druga pomanjkljivost je bila, da so kmetje, ki so zemljo dobili, morali plačevati neposredno državi, bivšim veleposestnikom ali Privilegirani agrarni banki. Vest, da so v južnih krajih (Bosna, Dalmacija) delili zemljo zastonj je med prekmurskimi agrarnimi interesenti izzvalo veliko nerazpoloženje. To pa tem bolj, ker je prva obljuba zagotavljala, da se bo zemlja delila brez odškodnine. Razočaranje je bilo zlasti veliko v lendavskem okraju, kjer so rodovitnejše predele delili kolonistom in dobrovoljcem res zastonj.

Nepopolna agrarna reforma je prekmurski živelj, ki je v veliki večini vezan izključno na obdelovanje zemlje, razčlenila v več skupin z različnimi interesi. To se določno pokaže pri sezonskih delavcih, kar pa zahteva obravnavo zase. Na zunaj se zdi, da so njihovi socialni, gospodarski in politični interesi skupni, zlasti n. pr. pri parlamentarnih volitvah, v glavnem zato, ker se po dvajsetih letih kulturnega in narodnega dviga zavedajo, da tvorijo glavni činitelj, brez katerega se nobeno narodno in politično vprašanje ne more rešiti.

Predvsem je naraslo število bajtarjev za okoli 10 odstotkov, ravnatoko tudi število srednjih kmetij. To predvsem radi na novo ustanovljenih kmečkih gospodarstev. Ta plast je obremenjena z dolgovi, anuitetami in davki ter daje glavno armado sezonskih delavcev. Nahajajo se nekako med kmečkim stanom in delavskim razredom, z jačjim nihajem na delavsko stran.

V neposredni zvezi s prosperiteto kmečkih gospodarstev in z bremení na njih so javne dajatve, v prvi vrsti neposredni in posredni davki. Najvažnejši davek v Prekmurju je glede na poljedelski značaj pokrajine zemljarina. Zemljarina je odmerjena na podlagi katastrskega čistega donosa, ki je odmerjen po klasifikacijski tabeli in je bil sestavljen 1912. Tega leta so madžarske oblasti uvedle v Prekmurju moderni kataster, na podlagi katerega se izterjava zemljarina tudi danes. Celotno Prekmurje je razdeljeno v dva cenilna okraja. Ravenska in Dolinska spada v prvi, Goričko pa v drugi cenilni okraj. Razlika na čistem donosu je sledeča:

na oral njive v I. razr. na Ravenskem odpade čisti donos v znesku Din 585
na oral njive v istem razr. na Goričkem „ „ „ „ „ „ 480

Katastrski čisti donos za oral njive na Ravenskem je torej za 105 dinarjev večji kakor na Goričkem, predvsem zato, ker je gorička zemlja po kakovosti mnogo slabša kot ravenska. Ta pravilni in upravičeni sistem odmere zemljarine pa kvarijo malomarnosti predvojnih notarjev in vojna leta, ki so ovirala popolno izvedbo novega sistema,

tako da mnogokrat ni bil izveden v katastrskih operatih. Zato se pogosto dogaja, da plačujejo posestniki zemljarino za travnik, ki je bil že pred tridesetimi leti preoran v njivo. Nemala krivda pa je tudi na posestnikih samih, ki so dolžni vsako spremembo kulture prijaviti, kar često ne store.

Oglejmo si posestva bivših fevdalcev! Po pregledu starih posestnih listov se da ugotoviti, da so bile veleposestniške zemljiške parcele te ali one kulture klasificirane mogoče više kakor parcele kmečkih posestev. N. pr. travnik, ki meri 35 oralov v kat. občini Krajni, bivša last grofa Battyányja, je klasificiran v 3. razredu, zraven njega pa manjša kmetijska parcela v 5. razredu. Ker obe parceli loči le ozek pas meje, je taka razlika v kakovosti zemlje nemogoča. Vidimo, da so bila veleposestva kljub isti kakovosti zemlje davčno bolj obremenjena kakor kmečka. To so bile špekulativne manipulacije privilegiranih aristokratov, katerim je visoki davek omogočil najrazličnejše privilegije, ki so stokratno odtehtale nalašč previsoko odmerjeno zemljarino.

Po izvedbi agrarne reforme je neurejena klasifikacija zemljišč kruto zadela prekmurskega agrarnega interesenta. Država je dala zemljo razparcelirati, ni je pa dala na novo klasificirati. Mnogoštevilne parcele, ki so nastale iz razdeljene veleposestniške zemlje, so ostale v istem razredu. Nastali so domači nesporazumi in ljudje so trumoma hoteli v urade s pritožbo: „Imam ravno toliko zemlje kot moj sosed, plačam pa več davka.“ Toda kdo naj mu pomaga? Rešitev je samo ena: izvesti novo klasifikacijo vseh katastrskih občin, ali pa vsaj tistih, v katerih je bila izvedena agrarna reforma. Ta klasifikacija se je deloma izvršila šele v letih 1937-38. Mnogo prekasno. V dolgi dobi 15 let, ko je prekmurski agrarec tičal v težkih bremenih javnih dajatev za svojo krpico zemlje, je obubožal. Pridelek je moral sproti prodajati, če je hotel poravnati zaostale davke ali dolgove. Za vsakdanje življenje si je pa moral najti nove vire zaslužka z dodatnim delom, bodisi kot delavec v mestu, bodisi kot sezonec v tujini. To stanje so v nemali meri izkoriščali vsakokratni politiki in v tem razdobju je mnogo agrarnih interesentov brez lastne krivde izgubilo agrarno zemljo, ki so jo imeli samo v zakupu.

Na agrarnih kmetijah se še danes opaža stalna borba za vsakdanje življenje. Njihov cilj je ohranitev kmetije in ta cilj tira naše podeželje med delavstvo, med proletarijat. Z mezdnim zaslužkom se izpolnjujejo vrzeli, ki jih je kmetija podedovala ali jih pa sproti ustvarja. V tem procesu se nekdanji kmet vedno bolj bliža življenju in svetu delavca. V tretji generaciji bo Prekmurec že delavec.

Agrarna reforma je preprečila beg gospodarskih dohodkov iz pokrajine. Kajti veleposestniki-plemiči so dohodke svojih posestev uživali v prestolnici.

Ena najvažnejših zahtev prihajajočega časa je ponovna strokovna izvedba zemljiške klasifikacije. Z njo bi se uravnovesila osnovna baza javnih dajatev, istočasno pa tudi posredni davki in samoupravne doklade, ki v nekaterih občinah presegajo 200 odstotkov neposrednih davkov. Potrebna bi bila tudi začasna davčna obremenitev vseh onih bajtarskih kmetij, ki ne presegajo 3 ha zemlje. S tem bi se dala najširšim kmečkim slojem priložnost, da si opomorejo in pristopijo kot zdrav, zaveden in najvažnejši činitelj v sklop celotnega narodnega gospodarstva.

Cerkvica vrh gore

P. Strmšek

Od daleč vsa bela, blesteča v solncu, tajinstveno-skrivnostna, cilj tihega hrepenenja . . . Kdo bi šel k tebi in kdo bi ne šel? Pot je strma in se šibijo kolena pred ciljem . . . Pa jih je mnogo, pač vsi, ki so šli in prišli do vrha. Tam so se razgledali, bogato poplačani za dolgo in težko pot . . .

Prostran je tamkaj svet, kakor na dlani ti kaže vse štiri strani in ni je zapreke pogledu . . . Za teboj valovje gričkov z veselimi zidanicami, pred teboj večno mirna gladina neskončnega morja . . . In v to ravnino pada povprek tvoja senca, ti cerkvica vrh gore . . . In blagor mu, ki se ga dotakne senca križa na tvojem stolpu: da mu svoj mir in ga napolni s svojo lepoto: temu izkaže milost, onemu srečo, temu dobroto, onemu usmiljenje, prav vsem pa daje mir božji, če ga iščejo. Pa ga ne iščejo vsi, niti ne ozrejo se na cerkvico vrh gore, kajti prišli so le prodajat svojo kramo in ni da bi se ogreli ob božji milosti in našli mir in srečo in dobroto in usmiljenje . . .

Pri cerkvici vrh gore pa se zbirajo neznanci od vseh vetrov, da pobožajo vso pokrajino, da jo objamejo z vso ljubeznijo, da se napoje solnce in solnčne toplote in svetlobe, da jim ostane žarek v očeh za spomin...

In zopet se razlezejo vsi na vse strani, da se še včasih srečujejo v spominih na cerkvico, da se sami v svoji tihi pobožnosti zopet in zopet dvigajo k cerkvici vrh gore in občutijo valovje in gladino pod njo in so obžarjeni od solnce vrh gore . . .

Na tebe mislim, bela Kapela, ti ponosni stražnik ob Muri, ti pobožni kapitan naših morij, našega valovja in mirne naše morske gladine, naših Goric in našega Prekmurja, na vekomaj!

Komu bi verjeli?

Kontler D. Julij

Ob zadnjem obisku gospoda bana je slišalo slovensko uradništvo in učiteljstvo nekaj krepkih besed. „Bili so časi“, je dejal predstavnik najvišje državne oblasti, „ko ni bilo toliko naših šol, uradov, uradnikov, društev, časopisov in knjig kakor v svobodni domovini Jugoslaviji in vendar so slovenski domovi takrat vzgojili mladi rod, ki je med svetovno vojno podpisoval majniško deklaracijo. Naša dvajsetletna svobodna preteklost pa je izoblikovala rod, ki ga je zbegalo delo nekoliko strahopetnih plačancev . . .“

Uradniki so rekli: „Mi nismo krivi“.

Učiteljstvo je ugovarjalo: „Šola je storila svojo dolžnost.“

„Politika je kriva, politiki so krivi, gospodarske razmere so povzročile to sramoto“, smo slišali od vseh strani.

Komu bi verjeli? Koga bi kaznovali za sramoto, da smo imeli v težkih dneh ob meji več kot preveč ljudi brez volje, brez odpornosti in brez potrebnega čuta odgovornosti?

Sicer je res, da ugotovitev krivde še ni rešitev, vendar ne bo škoda, če se lotimo tega in pogledamo v oči oni skriti sili, ki je iztirila vzgojo naše danes odločujoče narodne plasti.

Vsa običajna opravičila odpovedo, če pomislimo, da imamo v naši domovini kraje, kjer so „delovali“ vsaj tako slabi politiki kakor pri nas, da je bila tudi tam prav pošteno zavožena politika, da je tudi tam revščina, morda še veliko večja kakor pri nas in vendar je v teh krajih v dneh izkušenj bila prva misel - odpor. Neverjetno je, da bi imeli isti vzroki tu negativne, tam pozitivne posledice. Drugje moramo iskati iztirjevalce nekdanj nacionalno odlično delujoče vzgoje.

Kakor marsikatero zlo ima tudi ta vzgojni iztirjevalec svojo zibelko v svetovni vojni.

Tudi pred vojno smo navajali mladi rod na poslušnost, na ubogljivost kakor po vojni in danes, toda takratna zahteva je bila nekam bolj znosna, kajti napake takega navajanja nise bile tako očitne kakor dandanes. Po vojni živimo hitreje, stvari dozorevajo z nesluteno brzi-
no. Navajanje na slepo pokorščino kaže svoje sadove že oni generaciji, ki se pri navajanju na slepo pokorščino ni strašila nobenega nasilja. Usiljevanje volje močnejših z vsemi sredstvi je plod štiriletnega klanja, svetovne vojne. Tam je videl naš človek živalsko brutalnost močnih, kateri se je slabši vdal.

Ukazovanje in prepovedovanje se je uveljavilo tam, kjer je v predvojni dobi kraljevala ljubezen in razumevanje. Sicer so znali sukati tudi predvojni roditelji in vzgojitelji palico kot vzgojno sredstvo, toda bolj v izjemnih slučajih. Humanost predvojnne generacije je čutila celo žival, kajti tudi oni, ki so nesmiselno vsiljevali svojo voljo živali, so bili deležni ne le kritike, nego tudi obsodbe. Predvojno ukazovanje ja imelo vedno tudi svojo utemeljitev, povojni rod pa takega utemeljevanja ne prenese. Slepa pokorščina je vzgojni ideal povojne dobe in ta je imel in ima tudi danes le preveč častilcev, tudi na Slovenskem.

Slovenci imamo nesporno nekaj takih vzgojiteljev, ki so vredni splošnega priznanja. Toda koliko ljudi pozna te naše može? Morda poklicni pedagogi . . . Preprosti narod, to je velika večina pa ima drugega odličnega vzgojitelja, kateremu zaupa, kateremu brezskrbno izroča mladi rod: palico.

Ni morda učitelja, kateremu ne bi odgovorila otrokova mati „Ne vem, kako je to, tepemo ga več kot dovolj, a vendar nič ne zaleže!“ Začetek in konec vzgojne modrosti je palica. Vzgojo čedalje bolj nadomešča dresura.

Vemo sicer, da je palica zadnji argument močnejšega, nikakor pa vzgojno sredstvo, vendar tepemo mlade in odrasle in tako s palico oblikujemo novi rod, ki je vaje slepe pokorščine, nima pa volje in čuta odgovornosti.

Kazen je vzgojna takrat, kadar je nujna posledica slabega dejanja. Če otrok v šolski dobi kadil in mu od kajenja postane slabo, je to naravna posledica neprimerne dejanja in bo imela vzgojni vpliv. Toda če prepovemo otroku, naj ne pobira cigaretne ogorkov in naj ne preizkuša svoje moškosti in ga tepemo samo zato, ker ni ubogal, smo uveljavili moč močnejšega. Odrasli radi izkušnje odsvetujemo kajenje mladini in mladina nam bo verjela, če imamo potrebno avtoriteto. Če te avtoritete ni, nastopi izkušnja, ki dovede otroka do prepričanja, da bo drugič drugače ravnal.

Dosledni usiljevalci svoje volje nesporno uspevajo pri mladini. Vzbujaajo strah in mladi človek se podredi tuji volji. Tako se oblikujejo hlapčevske duše. Palica pa ima tudi drugo, usodnejšo posledico: kaznovani smatra, da je s prestano kaznijo že zadostil žaljenemu moralnemu zakonu. Palico laže prenesemo kakor notranjo bol, ki jo povzroči vest. Pravi čut odgovornosti se razvije šele v otroku, ki je poizkusil pekočo moč vesti. To je velesila in nad to velesilo zmaga je palica.

Vsak psiholog ve, da je vrelec moralne manjvrednosti ljudi, ki skušajo z verskimi vajami nadomestiti rešilno moč palice ravno v tem, da nimajo čuta odgovornosti. Grešijo, opravijo običajne verske vaje in grešijo dalje, češ, opravili smo pokoro. Pri teh ljudeh stopi na mesto nekdanje palice verska vaja.

Iztirjena vzgoja in iztirjeni značaji vidijo v palici povzročitelja svojega življenjskega gorja, naša javnost pa mora razumeti nastop onih, ki bodo v bližnji bodočnosti odločno in neizprosno napovedali boj palici. Grobarji naše bodočnosti, tvorci hlapčevskih duš povsod so častilci in zagovorniki telesne kazni.

Ta ugotovitev naj bi bila izhodišče vsem, ki ne le sanjajo, nego tudi delajo za novo slovensko pomlad.

Indija Koromandija

Fred Kalš

Pa bi šli, vem. Vsi bi šli
zaverovani nekam daleč, daleč
in ne bi mislili več
na bedno življenje v ničevi sli.

Po obljubljeni deželi,
po Indiji Koromandiji
bi morda zahrepeneli —
njo bi šli iskat,
njo v blišču tisočernih prekrasnih razvad.

Lepa bi bila pot :
Indija Koromandija v mislih vsem
kot vse objemajoči sen,
Indija Koromandija v blišču tisočernih dobrot.

Pa ne bomo šli, ne ; tu bomo ostali.

Zakaj ?

Morda bi komu na poti vzdrhtel smehlaj :

Kaj pa če Indije Koromandije ni

in bi jo zaman samó iskáli ?

K. H. Máchi

Fred Katiš

Glej, pesnik, ki pod rušo sveto spiš,
narod tvoj ti je postavil spomenik —
(na temenu Petrina blišči tvoj lik)
v njem mrtev si, v njem ti več ne živiš.

A slednje leto dviga rahel piš
z gajev tam okrog ves mlad cvetoči maj,
Praga mu odpira vrata na stežaj
in češka zemlja do poslednjih hiš.

V prvem maju tem pomnik je večer tvoj,
železen ne, ne bronast, ne kamén —
ti živ si s svojim lastnim „Majem“ v njem,
in duše tvoje davni, davni sen
v pesmi z roda v rod se venomer pleté —
srce tvoje še iz maja v maj cveté.

P A B E R K I

Glasovi o Mišku Kranjcu. V „Slovincu“ (18. dec. 1938, št. 290) je bil objavljen v prevodu neki letak, o katerem je ta list mnenja, da pomeni „izdajo naših narodnih interesov. V življenjepisu pisatelja Miška Kranjca bo ta letak zgovoren dokument, kako je pri volitvah 11. decembra 1938 kot Mačkov kandidat zastopal slovensko narodno stvar“.

V „Slovincu“ (4. dec. 1938, št. 279) piše neki M. B-c, Prekmurec, da skuša Miško Kranjec Prekmurcem „vsiljevati svojo ‚resnico‘, ki povečini ni ničesar drugega kot njegova lastna zabloda . . . Vsi tisti, ki niso zasidrani v (prekmurski) zemlji, ki nimajo s krščanskim mišljenjem in življenjem tega ljudstva ničesar skupnega, so sprhnele, odtrgane veje, ki ničesar ne škodujejo zdravemu jedru . . . Prekmurski človek svoje podobe v (Kranjčevih) knjigah ne bo zazrl tako dolgo, dokler se bo g. pisatelj ogibal zajemati svoje znanje iz čistih in zdravih virov ljudstva samega . . . Naj se (Kranjec) zato ne čudi, da ga je

ljudstvo samo izločilo, da se čuti osamljen, brez zaslombe pri ljudstvu, ki instinktivno odklanja vse tiste, ki pačijo njegov pravi obraz“.

Isti M. B-c pravi v istem listu (25. marca 1939, št. 71), da nosi Miško Kranjec leto za letom na slovenski knjižni trg „zmaličene podobe naših prekmurskih mater . . . Katoliški duhovnik — ‚pop‘ mu je priročna tarča, češ da živi samo na račun lahkovernega ljudstva, vera mu je prazna, pričustvovana izmišljotina, Bog so mu le naravne sile, vsi njegovi kmetje tajijo osebnega Boga . . . Glavno načelo pri vsem njegovem književnem delu mu je to, da rezko osmeši vse, kar je katoliškemu človeku količkaj svetega, da bi tako utrl pot svojim materialističnim nazorom. (Kranjec) poveljuje to, kar draži nižje nagone in vsaki ženski, samski ali omoženi, obesi najmanj enega nezakonskega otroka. Da, ravno naše matere . . . so v njegovih knjigah ponižane na stopnjo nebrzdanega izživljanja in jih meče v močvirno življenje . . . (Kranjec), ki živi sredi vaškega življenja, . . . srečava v življenju na vsakem koraku svetlo podobo naše matere, a vidi se jasno, da se jim že od daleč izogne, samo da se ne bi srečal z njimi . . . Naj (Kranjec) tudi ne misli, da zasledujemo njegova dela z izrečnim namenom, da bi iskali v njih le slabe strani; vsako delo smo jemali z nemajhno radovednostjo v roke in vendar z nemajhnim razočaranjem odlagali . . . Naj potem nihče ne bo več tako naiven, da bi v svoji zaletelosti skušal slovenski javnosti dopovedati, da so taki motivi in ljudje, ki jih skuša g. Kranjec presaditi na prekmurska tla, veren odraz prekmurskega ljudstva“.

„Novine Slovenske krajine“ pišejo 4. junija 1939, št. 23: „Ali mogoče nam bo v čast, če pokažemo tujincem našega Miška Krajnca romane, šteri sramotijo naš narod i njegove jakosti v najslabšo svetlost postavljajo? Bomo zato priredili kulturno razstavo? 20 letnico oslobodjenja šče Sobota slaviti i pri toj priliki naj govori Miško Krajnc?... Če mamó samo piknjico katoličanske zavesti i dūšne vesti, bomo poslušali predavanje sramotilca Matere bože? Je to kultura? Ta spada v Moskvo, ne pa med veren slovenski narod . . . Ali bomo pokazali članke g. Godina Ferdinanda, pune laži, objavlene v Večerniki (februara 18. 1939?) Lejko mi iz kakšega sovraštvá pišemó proti gospodom Kranjci i Godini? Iz góle lūbežni do njeva, ki sta s poti zveličanja zablodila, da bi se strsnola i rešila za srečno večnost.“

Jolanka, inteligentno kmečko dekle iz mešane vasi na meji je pisalo svoji učiteljici, ki jo je navdušila za slovensko stvar in izobrazbo: „Ko bi vi vedeli, kako grdo me gledajo madžaroni! Kako se mi smejejo zdaj, ko je tako žalostno po svetu. Oh, gospodična, usoda Češkoslovaške je najbrž za vedno zapečatená! Moj Bog, ali bo še naprej šlo tako, da si bodo jemali kar kos za kosom? Upam v Boga, da nam bo ohranil Jugoslavijo. Prav lepo Vas prosim, da mi kmalu pišete, kaj mislite o današnji politiki“. Takih učiteljev in učiteljic, ki mladino razumejo in ji kažejo pot v bodočnost, nam je treba na naši severni meji.

Prekmurje v slovenski literaturi leta 1938

Godina Ferdo

Hiša med živimi mejami; Ljubljanski Zvon, 300; Ženil se bo, Obzorja, 14; Beg v temo, Modra ptica, 82; Minula so štiri leta, Modra ptica, 323; Janči, Sodobnost, 247.

Kovač Štefan

Gospodarske in socialne razmere v Prekmurju, Obzorja, 43.

Kovačeva Frida

Črtica iz Prekmurja, Obzorja, 331.

Kranjec Miško

Kapitanovi, roman, izdala Slovenska matica; Kapitanovi, kritika v Mladiki, 394 (V. Smolej); Kapitanovi, Ljubljanski Zvon, 382 (Ivo Brnčič); Kapitanovi, Modra ptica, 254 (Fr. Vodnik); Kapitanovi, Dom in svet, 369 (J. Šilc); Od „Težakov“ do „Kapitanovih“, Obzorja, 333 (Fr. Vodnik); M. Kranjca roman Zalesje se prebujajo, Čas, 110 (Vran), Stari Doboš, Obzorja, 65; Liza, Obzorja, 274; Gremo v Ljubljano, Modra ptica, 1; Za službo Modra ptica, 199, 225; Gugalnica, Modra ptica, 292; Ljudje so dobri, Sodobnost, 204; Grlice, Sodobnost, 304, 423, 534; Pravljica o ljubezni, Gruda, 38, 62, 91, 114, 138, 169, 184, 220, 235, 256.

Novak Vilko

Brezovski tkalec, Naš dom, 15, 79, 156, 217; Ivan Cankar — dr. Pavel Ág.: Jernej szolgaleány és az ő igazsága, kritika, Čas, 196 (V. Novak); Pavel Ágoston: Felgyujtott erdő, Dom in svet, 202 (V. Novak).

Skledar Štefan

Sveta si zemlja, Mentor.

Šebjanič Franc (Dobravec Janez, Kališ Fred)

V mestu je lepo, Življenje in svet 180, 196, 217; Zdaj, Slovenska mladina, 55; Murskosoboško sporočilo, tam, 81; Pismo, tam, 18; Se vam tako mudi, tam, 41; Silvestrovo, tam, 51; Nocoj, Mentor.

Škafar Ivan

Družba sv. Mohorja in Slovenska krajina, brošura, izdala Mohorjeva družba; Družba sv. Mohorja in Slovenska krajina, Mladika, 193 (V. Smolej).

Špur Katja

Utrinek, Žena in dom, 102; Suplentka, Modra ptica, 74; Srečanje z življenjem, Modra ptica, 115.

V moderni, na novo urejeni tehnični trgovini

ŠTIVANA ERNESTA

na Glavnem trgu v Murski Soboti

lahko kupite RADIJSKE APARATE znamk

HORNYPHON, RADIONE, MEDIATOR

ŠIVALNE STROJE — PISALNE STROJE — KOLESA

po najnižjih cenah!

Mrtvaške potrebščine!

Mrtvaški prti (šlari) navadni po 40 din! Svileni po 200 din!

Umetni venci po 60 din! Žalni traki za vence z napisom po 20 din!

Velika izbira!

Domače podjetje

Nizke cene!

DOMANJKO MIROSLAV

Murska Sobotica, Aleksandrova c. 23.

Za vsakovrstna darila izbirajte ure, zlatarske in
draguljarske izdelke po nizkih cenah v preurejeni trgovini

LIGETI ANTONA

v M. Soboti na Aleksandrovi cesti št. 10

Popravila ur, očal in drugo hitro in poceni.

Za izolacije proti vodi in vlagi je garantirano
sigurno sredstvo

BETONIT

Zahtevajte navodila pri tvrdki **BETONIT**, kemični izdelki
za gradbeno industrijo v **MARIBORU**, Vojašniški trg 2.

Trgovina z železnino na
drobno in debelo

Kardoš Josip

v

Murski Soboti

se priporoča za nakup
vsega v železninarsko
spadajočega blaga po
najnižjih cenah.

